

# THOROCZKAY GÁBOR

## AZ ANONYMUS-KÉRDÉS KUTATÁSTÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉSE

(1977–1993)

II. közlemény<sup>190</sup>

### IV. A GESTA SZERZŐJÉRE VONATKOZÓ KUTATÁSOK

P. mester „Gesta Hungarorum”-ának vizsgálata során történetírók nemzedékei próbálták meg a mű szerzőjét — valamelyik néhai Béla királyunk jegyzőjét — azonosítani. A kutatások az elmúlt évtizedekben is elsődlegesen Anonymus hovatartozására, élete során betöltött tisztségeire, életpályájának földrajzi kereteire terjedtek ki, de többen foglalkoztak P. magister feltételezett kancelláriai tevékenységével, illetve a gesta szereplőiben esetleg megjelenített kortársaival is. Problémát jelentett ugyanakkor az is, hogy a Névtelen munkájának kezdősorában szereplő P iniciáléről máig kétséges, hogy egy P betűvel kezdődő személynév jelölésére szolgált (P. dictus magister, azaz „mesternek mondott P.”), avagy a ’prae’ előtag rövidítése és az utána következő ’dictus’-szal tartozik egybe (Praedictus magister, azaz „előbbmondott mester”), s így a fennmaradt kódex nem hagyományozta ránk a művet író magister nevének még a kezdőbetűjét sem<sup>191</sup>. Anonymus-historiográfiánk jelen közleményében a fenti szempontok figyelembevételével elvégzett, s az 1960–1990-es években született szerzőazonosítási kísérleteket próbáljuk meg bemutatni.

#### 1. Szerzőjelöltek az 1960–1970-es évek történeti kutatásában

Mint a „Gesta Hungarorum” keletkezési idejére vonatkozó kutatások elemzésénél láthattuk, a ’quondam bone memorie gloriosissimi Bele regis notarius’-t az 1930-as évek végétől döntően egy valaha III. Béla király (1173–1196) szolgálatá-

---

190 A tanulmány első harmada a *Fons* 1994. évi 2. számában, a 93–149. oldalon jelent meg.

191 *Silagi*, 1991. 28. p. (prologus). A P sigla és az iniciálé kérdésére összefoglalóan uo. 1–3., 134–135. p.

ban álló, környezetében élő klerikusként képzelték el történetíróink. Különösen így volt ez az 1960–1970-es évek magyar medievisztikai vizsgálódásaiban<sup>192</sup>.

1966-ban jelentette meg tanulmányát az Irodalomtörténeti Közleményekben ifj. Horváth János professzor és Sólyom Károly, s különböző módszerekkel ugyanazt a személyt azonosították a Névtelen Jegyzővel: Pétert, aki királyi kancellár (1202–1204), majd győri püspök (1205–1217) volt<sup>193</sup>. A két kutató azonban a jelölt életpályájának más-más szakaszát jelölte meg mint a gesta megírásának időpontját<sup>194</sup>. Jelen áttekintésünkben azért szerepel a két döntő jelentőségű tanulmány — jóllehet megjelenésük időpontjából következően az 1960-as évek tudománytörténetéhez tartoznak —, mivel későbbi tudományos tevékenysége során mind Horváth, mind Sólyom fenntartotta Péter püspököt mint megnevesült jelöltet Anonymus személyére<sup>195</sup>.

Horváth János kiindulópontként arra hívta fel a figyelmet, hogy a hadi vállalkozások sorozatából építkező honfoglalás-ábrázolásban kiemelt helyen, bizalmas és fontos feladatokban szerepel „Szalók apja Ösbő meg Velek, akinek ivadékából származik Torda püspök” (Pais Dezső ford.)<sup>196</sup>. Ez után vonta be vizsgálódásába II. András király (1205–1235) 1225-ben kiadott oklevelét, amelyben Welek duxról és leányáról, Domonkos bán fia Bors comes feleségéről olvashatunk<sup>197</sup>. A szerző meghatározásához a diplomában említett Welek dux vihet közelebb minket, hiszen a gestában is említenek azonos nevű szereplőt, kiemelt helyzetben — mivel Velek és Ösbő tevékenysége egyfajta keretbe foglalja az anonymusi honszerző harcokat —, és ugyanígy fontos lehet a szerző személyének felderítéséhez a tőle származó Turda püspök is. A professzor Turda püspökben látta a mű szerzőjét, aki rokoni elfogultságból szerepelteti kiemelt helyen Veleket, miként Borsot<sup>198</sup> is, aki szintén fontos eseményekben, részletező elbeszélésben szerepel a történetben. Miután P. mesternél Velek Zaránd megyét kapja meg birtokul<sup>199</sup>, ezért a tanulmány írója Pais

---

192 Bővebben ld. *Csapodi*, 1978. 109–150. p.

193 *Horváth*, 1966.; *Sólyom*, 1966.

194 Ld. jelen tanulmány I. közleményét (A továbbiakban I. közl.) 104–107., 119–120. p.

195 *Horváth*, 1974. 100. p. 60. jz.; *Sólyom*, 1979.; *Sólyom*, 1982–1983. = *Sólyom*, 1994. 78. p.

196 *Silagi*, 1991. 66. p. (cap. 19.): 'Usubuu, pater Zoloucu, et Velec, a cuius progenie Turda episcopus descendit.'

197 Sopron vm. I. 9. p.; Reg. Arp., nr. 420.

198 Bors szereplésére ld. *Silagi*, 1991. 48. p. (cap. 10.), 64–66. p. (cap. 18.), 82. p. (cap. 31.), 86–88. p. (cap. 34–35.)

199 Uo. 120. p. (cap. 52.): 'Dux Arpad ... Veluquo dedit comitatum de Zarand'.

Dezsőt követve itt feltételezte a XIII. századi Velek-nemzetség birtokait is. Mivel a gestaíró láthatóan a Tisza vidékén, a Körösök táján, Csanád megyében és egyes erdélyi területeken érzi otthon magát, a gesta fent említett szereplőit is e tájakra helyezi, s nem az északi és dunántúli régióba.

Horváth János két nehézséget említett Turda püspökkel kapcsolatban: nevét (ti. ilyen nevű főpapot nem ismerünk az Árpád-korból) és tisztségét. Az elsőt olyan példák felsorakoztatásával próbálta semlegesíteni, amelyben XII–XIII. századi, pogány-nemzetségi és nem keresztény nevű püspökök szerepelnek (Izbegeh, Kata-pán, Ugrin stb.), illetve bizonytalanabb példákat is hozott kettős (pogány, illetve keresztény) nevű prelátságokra. Ezután szilárdan leszögezte, hogy „a Gestában említett ... Velek utóda Turda episcopus magát a mű előszavában a P. sigla alatt, keresztény nevén nevezi meg, s eszerint P. magister azonos egy, keresztény nevén P(etrus) vagy P(aulus) nevű püspökkel”. Mivel a tudós filológus a gesta keletkezését III. Béla halála utánra keltezte, így természetesen az ő és/vagy két fia, Imre (1196–1204) és II. András korában élt főpapról lehet csak szó. Feltételezte, hogy Velek vezér követi, leánykérő ténykedése<sup>200</sup> a kései utód, Turda püspök tevékenységének egyszerű visszavetítése, s így az egyetlen számbajöhető személy, P. kezdőbetűs főpap Péter győri püspök, aki Konstantinápolyból elhozta András számára második feleségét, Courtenay Jolantát (1215), s kora ifjúságától hűségesen szolgálta királyát<sup>201</sup>. Ez egyszersmind azt is jelenti, hogy az azonosított szerző, P(etrus) episcopus pogány-nemzetségi neve Turda<sup>202</sup>.

A bizonyítás további szakaszában Horváth János a szerzőkeresés fő problémáját próbálta megoldani. Mivel véleménye szerint a „Gesta Hungarorum” szerzője II. András uralkodása első időszakának egyik legbefolyásosabb főpapja volt, magyarázatot kellett keresnie arra, miért nevezi magát alkotása előszavában csupán a néhai III. Béla egykori jegyzőjének. A kérdést bonyolítja, hogy III. Béla formálódó kancelláriájából egyetlen P. kezdőbetűs notáriust, Pált, a későbbi és forrásainkból 1188 után eltűnő kalocsai választott érseket<sup>203</sup> ismerünk, aki — mivel még III. Béla halála előtt valószínűleg elhunyt — nem szerepelhet szerzőjelöltként. Szilágyi Loránd jelöltjét, Péter esztergomi prépostot<sup>204</sup> pedig azért utasította el, mert bár

---

200 Uo.

201 ÁÚO VI. 383. p.; Reg. Arp., nr. 322.

202 Horváth, 1966. 42–52. p. Idézet: 51. p.

203 A közelmúltban e Pált jelölte meg a gesta szerzőjeként Szovák Kornél. Ld. Szovák, 1991. 9–16. p.; I. közl. 124–125. p.

204 Szilágyi, 1937. 176–196. p.

esetleges kancelláriai működése lehetséges, de az 1937-es tanulmány szerzője „nem vizsgálta a mű és a szerzője között feltétlenül kideríthető személyi vonatkozásokat, és a műben megnyilatkozó társadalmi-politikai tendenciát”. Horváth szerint a gesta „történet-ábrázolásához mintául szolgál felkínálkozó, sőt toladó példák Imre király életének utolsó felévére, de még inkább II. András király uralkodásának első 10 évére utalnak”.

A professzor hosszas fejtegetések után szögezte le, hogy az anonymusi vérszerződés<sup>205</sup> az uralkodó által bevezetett új berendezkedés „politikai tükörképe”, és az egész gesta a király „politikájának történeti és ideológiai síkon való igazolása és annak alátámasztása”. A gesta fontos vezérelve még a birtokláshoz való jognak a biztosítása a 'iustum servicium'-ok, egyfajta hűbéri jellegű szolgálatok fejében. Az egész 'nove institutiones'-nek azonban komoly ellenzéke is volt (vezéralakjuk János esztergomi érsek /1205–1222/, a feltételezett szerző, Péter metropolitája), s több érdekcsoport együttes törekvése végül is az 1222-es Aranybulla cikkelyeivel bukásra ítélte a Horváth János-tanulmányban kiválóan és máig leglényeglátóbban ábrázolt királyi politikát. „Mindebből következik, hogy P. mester »Gesta Hungarorum«-a II. András király uralkodásának első felében készült s ... az »új politikai berendezkedés«-nek a szolgálatában állott ... A mű 1222 után semmilyen körülmények között nem jöhetett létre. Legvalószínűbben 1215 és 1217 között írhatta a király legszűkebb környezetéhez tartozó szerző, akinek a neve P. kezdőbetűs volt s már III. Béla király kancelláriájában is szolgált notáriusként”<sup>206</sup>. Miután a professzor bizonyítottan vette Turda és Péter azonosságát, illetve a gesta célzatosságára vonatkozó érveit, rátért arra, hogy mindezt egymásra vonatkoztatva is hihetővé tegye. A szerzőjelölt csak II. András uralkodása kezdetén lett püspök (1205) a győri egyházmegyében, korábban fehérvári prépost és 1202-től Imre király kancellárja, 1202 előtt pedig nincs biztos értesülésünk Péter sorsáról. Adatok nem szólnak III. Béla alatti udvari működéséről, de Horváth szerint a főpap valószínűsíthető élettartamából adódó következtetések alapján elképzelhető, hogy fiatal korában még szolgálhatott III. Béla utolsó éveiben (1194–1195) a kancelláriában notáriusként. II. András uralkodása alatt többször járt külföldi követségben püspöktársaival, életét pedig legnagyobb valószínűséggel a király szentföldi útján (1217–1218) végezte be (1219-ben már más ül a győri püspöki székhelyen). Péter püspök jogban jártas, széles nyelvtudású — hiszen a professzor munkája első részében bizonyítani próbálta görög, török és esetleges szláv nyelvtudását —, követ-

---

205 *Silagi*, 1991. 40–42. p. (cap. 6.)

206 *Vö. I. közl.* 106. p.

ségekre valóban alkalmas, művelt — bár a magisteri fokozat megszerzését nem tudta a tanulmányíró igazolni — középkori személyiségként mutatkozik be Horváth János ábrázolásában. Az utolsó kérdés, amelyet a tudós filológusnak még egyszer fel kellett tennie: „miért nem mondja meg a Gesta szerzője, hogy mi ő a Gesta írása idején, miért csak azt mondja meg, mi volt egykor, a megboldogult Béla király idejében?”

Horváth János szerint „ennek fő oka politikai, mégpedig egyházpolitikai és világi politikai volt”. A „Gesta Hungarorum” a király „új berendezkedésének” ideológiai alátámasztását szolgálta, a műben megjelenő eszme és „helyzetbe hozott” társadalmi csoportok még az uralkodó réteg nagyobb felét is — akik nem a hét magyar és hét kumán vezér leszármazottai voltak<sup>207</sup> — kizárták a jogokból, miként az egyházat is. Ugyanígy az anonimitás megőrzésére készíthette a szerzőjelöltet az a tény, hogy a mű megírása idején viselt tisztségeinek megjelölésével a 'nove institutiones' ellenfeleinek legmeghatározóbb személyiségével, egyházi felettesével, János esztergomi érsekkel kerülhetett volna szembe. Péter püspök is kapott javakat az új politika 'generalis distributio'-ja folyamán, de művének néhány tétele (a vérszerződésben megfogalmazott egyes szankciók) akár a királyi hatalommal is szembeállíthatók volna, ha művében felfedi kilétét. A prelátus-szerzőt neve elhallgatására sarkallhatta még a műben megjelenített — s már nem a XI–XII. század magyar krónikásainak elhatárolódó szemléletét tükröző<sup>208</sup> — kép a magyarság pogány korszakáról. Horváth szerint főként a fentebb kifejtettek miatt döntött úgy P. magister, hogy magát a mű megírása előtt több mint két évtizeddel korábban viselt — s kortársai emlékezetéből már kihullott — tisztségének, Béla király kancelláriai jegyzőjének hivatalával és csak neve kezdőbetűjével jelölje meg<sup>209</sup>.

Nem kis feltűnést okozott 1966-ban, hogy a Horváth János-tanulmány után az ItK szerkesztősége egy másik — Sólyom Károly (1914–1982) váci gimnáziumi tanár tollából származó — terjedelmes, szintén a Horváth-féle szerzőjelölt, Péter

---

207 A magyar vezéreket ld. *Silagi*, 1991. 42. p. (cap. 6.): 'Quorum VII virorum nomina hec fuerunt: Almus, pater Arpad; Eleud, pater Zobolsu, a quo genus Saac descendit; Cund, pater Curzan; Ound, pater Ete, a quo genus Calan et Colsoy descendit; Tosu, pater Lelu; Huba, a quo genus Zemera descendit. VII<sup>us</sup> Tuhutum, pater Horca, cuius filii fuerunt, Gyyla et Zombor, a quibus genus Moglout descendit...'; a kun vezéreket uo. 48. p. (cap. 10.): 'Tunc prenominati duces Cumanorum, scilicet Ed, Edumen, Etu, Bunger, pater Borsu, Ousad, pater Ursuuru, Boyta, a quo genus Brucsa descendit, Ketel, pater Oluptulma...'

208 *Mályusz*, 1966. 719–725. p.

209 *Horváth*, 1966. 261–282. p. Idézetek: 263., 264., 270., 276., 280. p. Vö. *Csapodi*, 1978. 113–115. p.

győri püspök mellett érvelő Anonymus-tanulmányt is közölt. Súlyom munkájában először Szilágyi Lorándnak saját, 1937-es szerzőjelöltjére, Péter esztergomi prépostra vonatkozó érveit vette kritika alá, de datálását (a gesta 1196 és 1203 közötti keletkezését<sup>210</sup>) elfogadta.

Szilágyi jelöltje, Petrus magister először 1183-ban szerepel Miklós esztergomi érsek (1181–1183) oklevelében, olyan klerikusokkal együtt, akik később III. Béla kancelláriájában működtek. Az 1937-es dolgozat szerzője valószínűsítette jelöltjének párizsi tanulmányait (a Sainte Geneviève apátság iskolájában), s véleménye szerint az 1180-as években dolgozott a kancelláriában mint III. Béla notáriusa. Utána 1198-ban találkozunk Péterrel mint esztergomi préposttal III. Ince pápa (1198–1216) egyik levelében, amelyből nem sokkal korábbi római útjáról is értesülünk, majd 1204-ben az esztergomi érsekválasztás ügyében voltak feladatai a Szentszéknél. Ezután 1209–1210 között említik oklevelek, s ő is adott ki diplomát. 1210-ben találkozunk vele utoljára, de Szilágyi szerint feltételezett halála évéig, 1218-ig ő állt az esztergomi káptalan élén<sup>211</sup>.

Súlyom szerint „semmi nyoma annak, hogy az esztergomi prépost a királyi udvarban vagy a kancelláriában valaha működött volna”; a gesta szerzője Esztergomot, a király székhelyét nem is említi művében, s arra sincs példa, hogy az esztergomi káptalan tagja a kancelláriában vagy a királyi udvarban működött volna. Az 1966-os tanulmány írója úgy vélte, hogy életkori kombinációk alapján Péter a gesta megírásának alsó időpontjában (1198) már több mint egy évtizede viselte praepositusi tisztségét, s így érthetetlen, hogy a gestában „miért nem használja ezt, miért csak a régi, jóval igénytelenebb és szerényebb magister címét”? A kutató nem látta bizonyítottnak párizsi tanulmányait sem, s a „Gesta Hungarorum” olvasójának benyomásaira appellálva tette immár végleg kétségessé Szilágyi azonosítását. Véleménye szerint a szerző „büszke saját magára, büszke litterátor mivoltára, büszke királyára és annak őseire, továbbá a foglaló ősökre hivatkozó nemzetségekre. Alaposan ismeri az ország földrajzát. Kitűnően ért a stratégiához! Nagyvonalú és tud nagy arányokban gondolkodni. Jellemzi egy sajátos vallási közömbösség, természetesen a kor adta és saját klerikusi mivoltának a keretei között. Az egyházzal és vallással szemben csak konvencionális kifejezései vannak, stílusa azonban átmelegszik, ha pogány ősekről, azok tetteiről van szó, s ez nincs bizonyos mélabú, nosztalgia nélkül. Mindannyi olyan jellemvonás, amelynek esztergomi prépost hal-

---

210 *Súlyom*, 1966. 54. p.; I. közl. 119–120. p.

211 Ld. 203. jz.

vány alakjában nyomára sem akadunk. Ez utóbbi — úgy látszik — sohasem nőtt ki egyházmegyéje kereteiből”<sup>212</sup>.

Sólyom Károly úgy vélte, hogy el kell vetni az addigi irodalomban tényként kezelt sztereotípiákat, mármint hogy a gestaíró III. Béla uralkodásának kezdetén volt kancelláriai jegyző, s hogy művét öregkorában írta volna. A szerző megkereséséhez a következő kiinduló tételeket ajánlotta: a gestaíró III. Béla utolsó éveiben volt kancelláriai alkalmazott, annak halála után más hivatalt töltött be<sup>213</sup>, és a már Szilágyi által megjelölt, s általunk is idézett időszakaszban írta meg a magyarok történetét.

Már Szilágyi is két személy közül választhatott a XII–XIII. század fordulójának Péter nevű egyházi vezetői közül. A későbbi győri püspök Petrus és az esztergomi prépost nem egy generáció tagjai voltak, amint azt II. Andrásnak már idézett, Péter püspökkel együtt töltött fiatalságára utaló oklevele is bizonyítja<sup>214</sup>, s Péter püspök, aki — mint láttuk — korábban székesfehérvári prépost volt, nem azonos az 1184-ben szereplő Péter nevű székesfehérvári éneklőkanonokkal<sup>215</sup>, aki tényleg kortársa volt az esztergomi káptalan fejének. Sólyom bizonyítása bravúros, hiszen András, a későbbi király az 1170-es évek közepén születhetett, s ha a későbbi püspök már ’a primeis iuventutis sue temporibus’ neki szolgált, sőt a tanulmány szerző szerint együtt is nevelkedhetett vele, akkor aligha lehetett már gyermekként az ország legfontosabb társaskáptalanának dignitáriusa. Tehát a későbbi király és a későbbi győri főpap nagyjából egy időben születhettek, azaz 1170–1175 körül. Péter püspök így — életkorából adódóan — III. Béla utolsó éveiben lehetett csak a király jegyzője. Sólyom valószínűsítette, hogy Péter is azon királyi klerikusok közé tartozott, akik külhoni tanulmányok után a formálódó kancelláriában kezdtek el tevékenykedni, s innen került a szerzőjelölt — e korban megszokott karrier — a királyi prépostságok legrangosabbikának élére. Tény, hogy Péternek — az esztergomi préposttal szemben — nem ismerjük magisteri címét, de ezt magyarázhatjuk azzal, hogy első feltűnésekor már fehérvári prépost, s e titulusukat „a püspökök és fehérvári prépostok általában el szokták hagyni”<sup>216</sup>.

---

212 *Sólyom*, 1966. 54–58. p. Idézetek: 55., 56., 57. p.

213 Ez már műve előszavából is kiderül, ahol N. barátjának tett ígéretéről, ti. a gesta megírásáról nyilatkozik így: ’Promisi etenim me facturum, sed aliis negotiis impeditus ... eram ...’, illetve ’... multis et diversis huius laboriosi seculi impeditus sim negotiis ...’. (*Silagi*, 1991. 28. p. /prologus/). A ’negotium’-nak a „királyi szolgálatában előforduló közügy” értelmezésére ld. *Sólyom*, 1979. 193. p.

214 I.d. 200. jz.

215 PRT X. 500. p.

Sólyom szerint — aki itt Hóman Bálint nyomdokain halad — feltűnő az egyezés a gesta helynevei és az egri püspökség birtokai között, illetve az egri egyházmegye területén, a püspöki birtokok szomszédságában terült el a műben említett nemzetiségek birtokainak jelentős hányada. Véleménye szerint „az adatoknak ilyen nagyszámú megfelelése nem lehet véletlen. A Gesta írója olyan jól ismeri az egri egyházmegyét és annak a birtokait, hogy hosszabb időt kellett eltöltenie az egri püspök környezetében”. Ezt már fiatal korában is ismernie kellett — hiszen akkor ígérte meg barátjának a gesta megírását —, vagyis a mű szerzője Egerben nevelkedhetett. Mivel a jelölt Sólyom Károly szerint Péter, a későbbi győri püspök, s róla feltételezte, hogy a későbbi II. Andrással töltötte fiatal éveit, adódik a következtetés: a leendő király is Egerben nevelkedett. A XIII. század második felében több diplománk is beszél az egri püspökök azon jogáról, amely a király gyermekeinek nevelésére vonatkozott. IV. Béla 1261. szeptember 9-én kiadott jogbiztosító oklevele a mindenkori uralkodó negyedik fiának nevelését biztosította az egri főpapaknak<sup>217</sup>, de V. István (1270–1272) 1271-es megerősítése<sup>218</sup> már általánosságban szólt az egri püspökök királyfi-nevelési jogáról, elhagyva a negyedik fiú utódra vonatkozó megszorítást. Véleményünk szerint ez Sólyom elméletének leggyengébb pontja, mivel nem sikerült bizonyítania, sőt valószínűsítene sem III. Béla kisebb fiának egri nevelkedését, tehát a későbbi győri püspöknek egyfelől máshol kellett együtt lennie ifjúkorában Andrással, másfelől más életszakaszában kellett kétségtelenül feltűnő egri tájékozottságát megszereznie, már ha bizonyítottan vesszük szerzőségét<sup>219</sup>.

Sólyom Károly, miután a későbbi győri püspök születésének időpontját és neveltetését, a későbbi királlyal való kapcsolatának kezdeteit megvilágította, kísér-

---

216 *Sólyom*, 1966. 58–63. p.

217 *Reg. Arp.*, nr. 1267. Kiadása: *uo.*, nr. 2123. (V. István átirása)

218 *Reg. Arp.*, nr. 2124. Kiadása: *F. V/1. 153. p. Vö. Pauer*, 1899. II. 300. p.

219 Az egri püspökök biográfusa, *Sugár István* az 1261-es privilégium kapcsán így ír a nevelői jogokról: „... csak kilenc magyar királynak volt négy nevelésképes korra felnőtt fia, de nincs adatunk arra, hogy a magyar uralkodók valaha is igénybe vették volna Eger püspökének e kötelezettségét”. (*Sugár*, 1984. 78. p.). Az 1271-es oklevél pedig — véleményünk szerint — csak veszély esetére (*in tempore insultus infidelium et iniquorum*) vonatkozó őrizetről és védelemről (*in custodia et defensione*) beszél, illetve ilyen esetre erősíti meg a püspök „nevelői” jogkörét minden királyutódra vonatkozólag. A diploma fenti értelmezést gyamolító fordítását ld. *Pauer*, 1899. i. h. Közhelyszerű megjegyzésnek hangzik, de érdemes volna a szűkös forrásadottságú kérdés lehetőség szerinti végleges tisztázását megkísérelni! *Sólyom*, 1966. 64–69. p. Idézet: 67. p. *Hóman Bálint* vonatkozó munkája: *Hóman*, 1912. A tudós vetette fel egyébként először a győri püspök szerzőségét is, bár nála több e korszakbeli Péter életútja is keveredik: *Hóman*, 1925. 44. p. l. jz.

letet tett Péter magister későbbi életpályájának felvázolására. Fontos — és Horváth János által nem részletezően vizsgált — problémára mutatott rá akkor, amikor választ keresett a későbbi püspök Imre király alatti kancelláriai működésére, s II. András alatti fontos és bizalmas feladataira. A két testvér súlyos küzdelmet vívott egymással a hatalom minél nagyobb hányadának megtartásáért (Imre), illetve megszerzéséért (András)<sup>220</sup>, tehát a szerzőjelöltnek bizonyos kompromisszumokat is vállalnia kellett karrierje érdekében. Súlyom szerint „azok közé tartozhatott, akik a testvérek kibékülését óhajtatták, s a félreértések okát nem egyéniségük és törekvéseik ellentétességében, hanem tanácsadóik nagyravágyásában látták”.

A tanulmányíró szerint „az a gondosság, amellyel Anonymus a Gestában előforduló számos hírnök- és követjárást, azok küldését és fogadását szinte a szertartás részleteiig leírja, arra mutat, hogy jól ismerte az ezzel kapcsolatos szokásokat és volt kedve meg érzeke ezek külsőségeihez és pompájához. Feltehető, hogy maga is részt vett hasonlókon, tehát tartozhatott a királyi udvar — ma úgy mondanánk — diplomáciai testületéhez”. Súlyom valószínűnek tartotta, hogy Péter 1197-ben részt vett az Imre király feleségét, Konstanciát Magyarországra hozó aragóniai követségben (ekkor még nem volt fehérvári prépost), itt ismerkedett meg az aragón krónikákkal<sup>221</sup>; 1205-ben frissen megválasztott győri püspökként ő kíserte haza a Bécsben elhunyt III. László (1204–1205) holttestét és a koronázási jelvényeket; 1214-ben pedig Bertold kalocsai érseket vezette ki az országból; majd 1215-ben a konstantinápolyi latin császár rokonát, Courtenay Jolantát hozta el uralkodója második feleségének. Ezek az adatok kétségkívül a kor vezető magyar diplomatájának szerepét biztosítják a szerzőjelöltnek<sup>222</sup>.

A bizonyítás következő szakasza az, amely véglegesen összekapcsolta Horváth János és Súlyom Károly kutatásait, hiszen a váci gimnáziumi tanár is a Veleknemzettség tagját látta a gestaírónak tartott Péter püspökben. Súlyom szerint, ha elhisszük Péter püspök és a mű szerzőjének azonosságát, akkor annyi „már a Gesta tanúsága alapján feltehető, hogy nemzetiségének a hagyományai visszanyúltak egészen a honfoglalásáig. Az is feltehető, hogy ennek a Gestában is jelentős szerepet juttatott”. Mivel Péter püspököt a középkori magyar nemzetiségek máig alapvető *corpusa*<sup>223</sup> szerint egy *genus* sem tartotta számon elődei között, így „nemzetiségét

---

220 Kristó, 1984. 1258–1272. p.

221 A spanyol–aragón krónikák felhasználásáról a „Gesta Hungarorum”-ban ld. Győry, 1948. 90–96. p. Jelen kézirat lezárása közben jelent meg *Veszprémy László* ezzel a kérdéssel kapcsolatos tanulmánya: *Veszprémy*, 1994.

222 Súlyom, 1966. 69–73. p. Idézetek: 69. p.

csak azok közt kereshetjük, amelyek szerepelnek ugyan a Gestában, de a XIII. század második felében valamilyen okból kifolyólag nyomuk vész”. Súlyom hét ilyen jellegű gestabeli szereplőt jelölt meg — akiktől a későbbi történeti emlékezetből kiesett nemzetségek eredhettek —, de közülük csak egy jöhet számításba: Velek, hiszen így tudjuk csak magyarázni annak „bőséges és bizonyos szempontból centrális szerepét a Gestában”, s ily módon „a gestaíró, illetve Péter győri püspök nemzetsége egy Velek nevű, a honfoglalás hagyományában szereplő vezérré vitte vissza eredetét”. A tanulmány szerzője is felfigyelt II. András király 1225-ös, Welek duxot említő diplomájára, illetve Welek leányának, Bors comes feleségének, Annának 1231-ből származó végrendeletére<sup>224</sup>. Súlyom a testamantumból arra következtetésre jutott, hogy Welek felesége görög nő volt, s esetleg III. Béla első feleségének, Antiochiai Annának († 1184 k.) volt az udvarhölgye. Miután Anna még III. Bélától kapott nászajándékot, Bors comesszal való házassága 1196 előtt megtörténhetett. A tanulmány szerzője szerint Weleknek két leányán kívül (a másik leány, Margit István bán felesége volt) fia(i) is lehettek, köztük Péter, a „Gesta Hungarorum” szerzője. Hogy Weleknek több fia lehetett, arra abból a feltételezett tényből következtetett Súlyom, hogy egyébként nem adták volna egyházi pályára az egyetlen férfi utódot.

A gestaiban szereplő Velek nemzetségének nevét frazeológiai vizsgálatok alapján (ti. hogy hogyan fejezik ki a gestaiban a valakitől való leszármazást) Súlyom így határozta meg: „... a 19. fejezet következő mondata: »...Velec, a cuius progenie Turda episcopus descendit« egy Torda nevű nemzetséget jelent, amely nemzetségnevét valamilyen régi, nevezetes tagjától, a különben ismeretlen Torda nevű püspöktől származtatta”. A tanulmány írója itt tökéletesen félreértelte forrását, hiszen az általa adott magyarázat pont ellentétes az adott locus értelmével, ti. hogy Turda episcopus volt Velek nemzetségének leszármazottja<sup>225</sup>. Így ezen idézett hely jelen sorok írója szerint nem elégséges alap egy Turda nevű nemzetség meglétének bizonyítására. Anonymus szövegéből — Zaránd odaadományozásából és bizonyos,

---

223 Karácsonyi, 1900–1901.

224 Mon. Str. I., nr. 326., 280. p.

225 Ez annál is inkább feltűnő, hiszen grammatikailag is jól értelmezhető (*ablativus originis*). Súlyom Károly értelmezése akkor lenne helyes, ha a gestaiban megközelítőleg ez szerepelne: 'Velec, a quo progenies Turda episcopi descendit', azaz „Velek, akitől Torda püspök nemzetsége származik”. E formájában emlékeztetne (progenies=genus) a 6. fejezetben szereplő leszármazás-megjelölésekre, ld. 206. jz. A latinul író gestaszerző a magyar személynéveket többnyire nem ragozza, vagy csak magyarul (!) (Pl. magyar dativusi rag: 'Tosunec' - *Silagi*, 1991. 98. p. /cap. 41./).

az ország délkeleti részein tömörülő helynévcsoportokból — Sólyom is arra a gondolatra jutott, hogy „a Velek-féle (Torda?) nemzetség birtokai Zaránd megye területére estek”. E területhez fűzték Péter püspököt nemzetségének szálai is, s ehhez bizonyítékul a tanulmányíró Horváth Jánoshoz hasonlóan helynév-személynév megfeleléseket is felhasznált, mint pl. a főpap királyi diplomákban szereplő Pechsa<sup>226</sup>, Pechse<sup>227</sup> névváltozatait, amelyeket a történeti Csanád megyében fekvő Pécska<sup>228</sup> helységgel rokonított. Velek nevét egyébként Pais Dezső, a neves nyelvész már korábban kapcsolatba hozta Zaránd vármegyével, miszerint a névből „a szókezdő v-nek a magyarban nem ritka lekopásával ... lett ... a mai Elek helység neve, most Békés megyében, korábban Arad megye nyugati szélén, azelőtt Zaránd vármegyében, tehát ott, ahol Anonymus szerint Velek vezér Árpádtól földet és megyét kapott”<sup>229</sup>. Ezt az azonosítást Sólyom Károly is ismerte, s saját elméletének erősítésére fel is használta<sup>230</sup>.

A tanulmány szerző által megvizsgált utolsó kérdés már csak részben vonatkozott a gesta írójának személyére. Itt az anonymusi mű előszavában említett, N. kezdőbetűvel jelölt személyt — akinek P. magister a művet mintegy ajánlotta — próbálta meg azonosítani<sup>231</sup>. Az N. sigla a szerző szerint egy Nicolaus (Miklós) nevű személyt rejt, aki identifikálható Csák nembeli Miklóssal, a XIII. század első harmadának egyik legbefolyásosabb világi előkelőjével. A főember rokona (testvére, unokaöccse, unokatestvére?) volt Ugrin zágrábi (1185?), majd győri püspöknek (1188?–1204), aki élete végén rövid ideig esztergomi érsekként (1204) a magyar egyházat is vezette. Miklós feltétlen támogatója és egyben haszonélvezője volt II. András politikájának, az 1230-as évek végén bekövetkező haláláig több megye ispáni tisztségét is betöltötte, de élete utolsó szakaszában leginkább az ifjabb király, a későbbi IV. Béla (1235–1270) meg-megújuló birtok-visszavételi törekvéseinek volt szenvedő alanya<sup>232</sup>. Ezen időszak világi nagybirtokának felépítését a múltban és jelenben sok történészünk nagyrészt Miklós ránk maradt végrendeleteiből (1231,

---

226 Reg. Arp., nr. 219.

227 Uo., nr. 222.

228 Györffy, 1963–1987. I. 866–867. p.

229 Pais, 1926. 148. p.

230 Sólyom, 1966. 73–77. p. Idézetek: 74., 76. p.

231 Silagi, 1991. 28. p. (prologus): 'P. dictus magister ... N. suo dilectissimo amico, viro venerabili et arte litteralis scientie inbuto, salutem et sue petitionis affectum'. Vö. I. közl. 104. p. 22. jz.

232 Csák nb. Miklóssal részletesen foglalkozik a Magyarország története I/2. kötetében Kristó Gyula (Kristó, 1984. 1040–1041. p.).

1237, 1239) próbálta meg rekonstruálni, s a testamentumoknak kiemelkedő jelentőséget tulajdonított az itt ismertetett Anonymus-cikk szerzője is<sup>233</sup>. Családi viszonyai is kiemelik Miklóst a korszak szereplői közül, mivel mindkét felesége idegen — görög, illetve francia — eredetű volt.

Sólyom a következőkkel indokolta azonosítását: Miklós életkori kombinációk alapján egyidős lehetett mind II. Andrással, mind Péter püspökkel, együtt is nevelkedhettek, s a főpappal Párizsban együtt is tanulhatott; 1231-es, személyes hangú végrendelete rokonságot mutat a „Gesta Hungarorum” nyelvezetével, sőt a tanulmány szerző szerint „a végrendelet szövegén határozottan érezhető a Gesta szövegének hatása”; végül Miklós ispán kedves birtokai, tartózkodási helyei az anonymusi mű keletkezése szempontjából a fentiek értelmében kiemelkedő fontosságú régióban, azaz a Maros vidékén terültek el, s a Csák nemzetség ősi birtokai (Vértes erdő stb.) is szerepelnek a gestában. Fontos megállapításra jutott Sólyom Károly akkor, amikor kifejtette, hogy a műben található nyelvi célzások, szójátékok, szófejtések, magyar raghasználat miatt sohasem tartotta valószínűnek, „hogy a Gesta előszava külföldinek szól”. A tanulmány szerző utolsó, Miklóssal kapcsolatos megállapítása szorosan kapcsolódott Hadrovics László kutatásaihoz<sup>234</sup>. Miután a gesta prologusában olvashatunk arról, hogy a mű szerzője — jórészt N. barátjával együtt töltött tanulmányai hatására — írt egy Trója-történetet<sup>235</sup>, Hadrovics feltételezte, hogy ez szolgált forrásul egy szintén elveszett, XIII. század első feléből származó magyar összveghez, amelyből végső soron a szerb, horvát, bolgár regényvariánsok származnak. A magyar változat fordítóját a neves szlavista külföldön iskolázott, klasszikus műveltségű, az ókori mitológiában jártas egyénként állította elének<sup>236</sup>. Ez a személy Sólyom szerint Csák nembeli Miklós volt, s így jól magyarázhatóak a latin, illetve magyar Trója-regény elkészültének körülményei is<sup>237</sup>.

Véleményünk szerint a gestabeli N. azonosítását Csák nembeli Miklóssal számos probléma terheli. Tény és való, hogy családi körülményei — a két idegen

---

233 A testamentumokat a következő helyeken adták ki: 1231: F. III/2. 227–230. p.; Reg. Arp., nr. 477.; 1237: F. IV/1. 78–82. p.; ÁÚO VII. 41. p.; 1239: F. IV/1. 162–163. p., ÁÚO VII. 92. p.

234 *Hadrovics*, 1955.

235 *Silagi*, 1991. 28. p. (prologus): 'Dum olim in scholari studio simul essemus et in hystoria Troiana, quam ego cum summo amore complexus ex libris Darethis Frigii ceterorumque auctorum, sicut a magistris meis audiveram, in unum volumen proprio stilo compilaveram, pari voluntate legeremus...'

236 *Hadrovics*, 1955. 94–96. p.

237 *Sólyom*, 1966. 77–81. p. Idézetek: 79., 80. p.

feleség — már azonnal érdekessé teszik személyét, de ez nem lehetett igazán ritka e korban, elég ha Welek dux példájára utalunk. Csák nembeli Miklós, ha egyfajta jellemrajzot kívánnánk róla adni, inkább II. András olyan kedvelt hívének mutatkozik, aki igazi hasznot húzott a 'nove institutiones'-t bevezető uralkodó politikájából, s méltán került az apja politikájával már korán szembekerülő Béla herceg birtok-visszavételi akcióinak első kárvallottjai közé. Súlyom által felvetett párizsi tanulmányait semmiképpen sem látjuk még valószínűnek sem, s klasszikus, Horatiustól származó idézetet is hordozó 1231-es végrendeletének íróját inkább egy művelt káplán, mint egy birtokai gyarapításával elfoglalt előkelő személyében tudjuk elképzelni. A tanulmány szerző által felmutatott, a gesta-ban és a végrendeletben mutatkozó szövegegyezések pedig a Csóka J. Lajosnál<sup>238</sup> oly sokat vitatott<sup>239</sup> szövegparhuzamokat is megszügyenyítő, sztereotip, a viszonylag iskolázott latinságban általában hasonlóan használt nyelvi–stilisztikai kifejezések (*divina gratia, originem ducere*). Végezetül érdemesnek látszik megjegyezni, hogy N. 'venerabilis vir'-ként van a gesta előszavában megjelölve, s valószínűsíthető, hogy itt egyházi személyről, mégpedig valamilyen komoly tisztséget viselő klerikusról lehet szó, tehát a feltételezett gestaíró Péter püspök valamelyik „kollégájában” kellene a prologusban megjelölt személyt keresnünk<sup>240</sup>.

Miután más helyen már tárgyaltuk, hogy Súlyom a szerzőjelölt életének mely szakaszát képzelte el a gesta megírása korának<sup>241</sup>, a tanulmány függelékeként szereplő rövid, dátumok szerint felvázolt biográfiában csak egy kérdésre kell még a választ megkeresnünk: mikor és hol halt meg a forrásainkból 1217 után eltűnő győri főpap? A tanulmányíró hasonló következtetésre jutott, mint korábban Pauler Gyula<sup>242</sup> és vele egyidőben Horváth János: Péter püspök a király szentföldi útján — valószínűleg már az uralkodó hazatérte után —, esetleg Damietta 1219-es ostromakor vesztette életét<sup>243</sup>.

A két — a szerzőjelölt tekintetében azonos megoldásra jutó — értekezés eredményeit felemásan fogadta be a magyar medievisztika. Horváth János munkája máig a talán leggyakrabban idézett szakirodalmi tétel a Névtelen Jegyzőt érintő

---

238 Csóka, 1967. passim.

239 Pl. Kristó, 1968.

240 Arról, hogy a 'venerabilis' cím a középkorban leginkább a püspököknek járt ki, ld. pl. Koszta, 1988. 21. p.

241 I. közl. 119–120. p.

242 Pauler, 1899. II. 71., 500. p.

243 Súlyom, 1966. 82–83. p. Vö. Csapodi, 1978. 115–117. p.

monográfiákban, tanulmányokban, míg Sólyom Károly dolgozatával csak kevesen (így például Györffy György és Szovák Kornél) foglalkoztak érdeme szerint<sup>244</sup>. Az általuk valószínűsített szerzőjelöllet azonban — nevük említése nélkül — nem kisebb tekintélyű középkortörténész, mint Mályusz Elemér (1898–1989) látszott elfogadni egy, a kutatási eredményeik közzététele után nem sokkal napvilágot látott monográfiájában<sup>245</sup>. Négy évvel a két dolgozat megjelenése után az Irodalomtörténeti Közlemények viszont egy, a Horváth–Sólyom-féle azonosítást elutasító, s egyidejűleg egy új szerzőjelöltre javaslatot tevő értekezést közölt Györffy György tollából<sup>246</sup>.

A honfoglalás- és Árpád-kor neves kutatója munkásságának korábbi szakaszában még a Szilágyi Loránd által szerzőként megjelölt Péter esztergomi prépost fogadta el a gesta írójaként<sup>247</sup>. 1970-ben megjelent cikkében a gesta-ra vonatkozó ismeretek tömör összegzése után Horváth és Sólyom írójelöltjére vonatkozóan Györffy a következőképpen nyilatkozott meg: „Az Anonymus-kutatás történetében először fordult elő, hogy két szerző egyszerre azonos jelölttel lépett elő, s egy ideig sokak előtt úgy tűnt, hogy az Anonymus-rejtély megoldódott. A megoldás azonban nem volt olyan szilárd érvekkel körülbástyázva, hogy minden ellenvéleményt elhallgattatott volna ... Horváth János és Sólyom Károly tanulmányának legnagyobb érdeme, hogy újabb bizonyítékot szolgáltatott arra, hogy a Gesta minden százával a XII–XIII. század fordulójának magyar társadalmához kapcsolódik, s ez az érdem akkor is megmarad, ha az író személyének azonosítása nem is bizonyul maradandónak”. A tudós szerint a szerző megtalálásához három tényező segített hozzá: az íróra vonatkozó, gesta-ból kinyerhető információk; a műben szereplő személyekre és nemzetségekre vonatkozó ismeretanyag; illetve a munkában említett földrajzi vonatkozások. E két utóbbi tényező egymással szoros kapcsolatban áll, hiszen „a legjobban kiemelt főúri nemzetségek ősei a hét magyar és hét kun vezér sorában kaptak helyet, s Anonymus a legjobb földrajzi tájékozottságot többnyire a kiemelt nemzetségek lakterületén árulja el”.

Györffy szerint „ahhoz, hogy Anonymus valódi helyismeretét megismerhessük, olyan térképet kell szerkesztenünk, amelyen a jelentéktelen helyek nevei ugranak

---

244 Jellemző, hogy *Gabriel Silagi* általunk is idézett szövegkiadásának kommentárjában Péter győri püspöknél mint szóbjajöhető szerzőjelölnél csak Horváth János egyik tanulmányát idézi (*Silagi*, 1991. 134. p. 1. jz.).

245 *Mályusz*, 1967. 44. p.

246 *Györffy*, 1970. = *Györffy*, 1988. 28–52. p.

247 *Györffy*, (1948) 1993. 4. p.; *Uő.*, 1951. 46. p.

ki, és közismert »váras« helyek, folyók szinte eltűnnek”. A Névtelen Jegyző geográfiai ismeretanyagát a kutató így három csoportra osztotta: „1. Országos hírű helyek, amelyekről egy kancelláriai írónak tudomása volt ...; 2. Helyek, amelyek ismerete legalábbis rövid ott-tartózkodást tételez fel ...; 3. Jelentéktelen helyek, amelyek csak huzamos ott-tartózkodással ismerhetők meg”. Az első kategóriára példának hozhatjuk a királyi udvarhelyeket vagy egyházakat, a második csoportban a falvak, révek említhetőek, míg a harmadik ismeretbázist többek között a határnevek és kisebb folyóvizek alkotják. Györffy György a fenti elvek alapján elkészítette a gesta térképét, s ennek tanúsága szerint „két hely ugrik ki legjobban: Óbuda a Csepel-szigettel együtt, valamint a Felső-Tiszavidék”. P. mester ezeken kívül jól ismeri Székesfehérvár környékét, Esztergomot viszont nem (a tanulmány szerző szerint ez is kizárja a Szilágyi Loránd által megjelölt Péter prépost szerző mivoltát). A gestaíró a főpapi székek közül nem látszik ismerni sem Gyórt (ellenérv Horváth és Sólyom azonosításával szemben!), sem Gyulafehérvárt, míg Eger környékén „némileg tájékozottabb volt”, de „nem áll fenn a Sólyom Károly által hangoztatott egybevágás az egri püspök birtokai és Anonymus helynevei között”<sup>248</sup>.

Miután egyfelől a gesta keletkezésének idejében — Györffy az 1200–1204 közötti időszakast jelölte a mű írásának időszakaként<sup>249</sup> — a királyi jegyzők általában valamelyik királyi egyház (Székesfehérvár és Óbuda) prépostságát, illetve esetlegesen valamelyik (fő)egyházmegye kormányzását nyerték el; másfelől pedig a királyi főegyházak közül a gestaíró leginkább Óbudához kapcsolható, logikusnak látszott Györffy azon hipotézise, hogy az óbudai prépostok között keresse a „Gesta Hungarorum” szerzőjét. A XII. század második felében valóban (korábbi) királyi jegyzők (illetve kancellárok) álltak a budai egyház élén (Barabás, Boleszló, Adorján), ez utóbbira 1186-ból van adatunk<sup>250</sup>. Mivel Adorján 1190-ben már erdélyi püspökként szerepel<sup>251</sup>, s az utána következő prépost (Jakab) csak 1211-ben tűnik fel a forrásanyagban<sup>252</sup>, Györffy György szerint a két időpont között fungáló — volt királyi notárius — prépost „azonos lehet a névtelen jegyzővel, aki a nagy egyházas helyek közül Óbudát ismeri legjobban”.

Az azonosítás további szakaszában a kutató a név szerinti identifikálást is megkísérelte. Egy 1124-re hamisított XIII. század végi oklevélben szerepel egy Péter

248 Györffy, 1970. = Györffy, 1988. 39–45. Idézetek: 40., 41., 44., 45. p.

249 Ld. I. közl. 107–109. p.

250 Reg. Arp., nr. 142–144., 146.

251 Uo., nr. 151.

252 Mon. Bp. I. 6. p.

nevű budai prépost — aki már az őbenne II. Béla jegyzőjét látó Jakubovich Emil Anonymus-jelöltje volt<sup>253</sup> — mint a diploma megpecsételője (*presentem paginam per Petrum prepositum ecclesie Budensis sigillo nostro proprio iussimus communi*)<sup>254</sup>. A fenti corroborációs formula Györffy szerint az oklevél hamis keletkezési éveire „teljesen korszerűtlen, viszont Imre király korának felel meg” (1202, 1203), s II. András uralkodása alatt teljesen átalakul. A tudós nézete szerint Péter prépost nevét az oklevél hamisítói a fenti jellegzetes oklevél-megerősítő záradékkal együtt egy 1200 körüli királyi diplomából meríthették, s „mivel más Péter budai prépostot az Árpád-korban nem ismerünk, valószínű, hogy abból a 25 évből való, amelyből nem ismerjük a prépost nevét, s amelyre a corroborációs formula mutat”. Az eredetileg oklevélre vonatkozó, Imre király korára hiteles ’presens pagina’ elnevezést Anonymus saját alkotására is használta<sup>255</sup>, s ez az azonosság is a fenti többszálú identifikálási kísérlet helyességéről győzte meg Györffy Györgyöt. Szerinte „a fenti megoldásnak az az előnye, hogy nem a P. szigla azonosításából indul ki”, hanem egy tulajdonképpen két szálon futó helyismereti és intézménytörténeti bizonyítás adja ki az azonos végeredményt. Lehetséges, hogy a gestaszerző — igaz, a tanulmányíró ezt csak érzékeltette — az Aba nemzetség bodrogkeresztúri ágából származott, hiszen „valójában a Takta tágabb környéke, Dél-Zemplén és Dél-Borsod az a terület, ... amelyről elmondható, hogy e helyütt P. mester »otthon van«”<sup>256</sup>. Horváth és Sólyom azonosításának a tudós véleménye szerint az is ellentmondott, hogy Zaránd megyét — Velek genusának szállásbirtokát — a gesta térképes megjelenítésénél üresen találjuk, s Velek kiemelt szereplése a történetben is csak a történeti Velek dux esetleges III. Béla alatti közismert diplomáciai tevékenységével, de nem a gestaszerző családi kapcsolataival magyarázható. A Györffy-féle datálási elképzelés ismertetésénél láthattuk, hogy a kutató Imre-párti ideológiát sugárzó munkaként határozta meg P. mester művét, s Óbuda odaadományozását a prépostságnak — illetve annak II. András általi visszavételét — is kapcsolatba hozta a fiktív Péter prépost tevékenységével<sup>257</sup>.

---

253 *Jakubovich*, 1925. 213. p.

254 DHA I. 418–419. p., nr. 153.; Reg. Arp., nr. 54.

255 *Silagi*, 1991. 100. p. (cap. 42.): ’presentis pagine’.

256 Anonymus e tájakat érintő feltűnő tájékozottságáról ld. legújabban: *Rimóczi-Rimócziné*, 1992. Györffy szerint az is a szerző Abákkal való rokonságát — amire már *Hóman* is utalt — támaszthatja alá, hogy a genus gestában megnevezett tagjait (Ed, Edum, Samuel, Oba: *Silagi*, 1991. 84. p. /cap. 32./) a műben szinte egyedülként az isteni kegyelemmel kapcsolatban emlegeti, s nevük is egyfajta utalás a Szentírásra (vö. Sámuel II. könyve 6, 11): *Györffy*, 1970. = *Györffy*, 1988. 36–37. p.

Györffy György szerzőjelöltjét és szerzőkeresési metódusát súlyos kritikák érték az 1970-es években. Elsőként Kumorovitz Lajos Bernát (1900–1992) professzor, a történeti segédtudományok európai hírű szakértője nyilatkozott meg az 1970-ben született Anonymus-tanulmány ellenében. A tudósnak — aki Györffy Budapest Árpád-kori történetét feldolgozó akadémiai doktori értekezésének opponense volt — a könyvrészletként megjelent disszertációban<sup>258</sup> többségében figyelembe nem vett, Óbuda Árpád-kori történetére vonatkozó, diplomatikai jellegű megjegyzéseinek közzététele szolgáltatott alkalmat az Anonymus-kérdéshez való hozzászóláshoz<sup>259</sup>. Kumorovitz Györffy eredményeiről a következőképpen fogalmazta meg véleményét: „a fent kifejtett elgondolás és a belőle eredő következtetések bizonyíték nélküli kombinációk maradnak legalábbis addig, ameddig kétségtelen hitélű adat nem igazolja a XII–XIII. század fordulóján Péter nevű budai prépost létét. Ilyen ingatag premisszából aligha lehet jogosan és eredményesen Anonymus kilétére következtetni. Módszertani szempontból sem helyesíthető P. mesternek olyasvalakivel való azonosítása, akinek pusztá létezése is csak merő okoskodáson alapul. Ha Péter nevű budai prépostnak 1124-ben való létezése tagadásba veendő azon az alapon, hogy mindössze hamis oklevél tanúskodik mellette, akkor fokozottan így kell eljárni Péter budai prépostnak a XII–XIII. század fordulójára tétele esetén, mert ezt eddig még hamis oklevél sem igazolja”. A tudós szerint inkább az első, 1228-ban kelt hiteles forrásból<sup>260</sup> megismerhető Péter nevű óbudai prépost Anonymusszal való identifikálásának lehetőségét kellett volna megvizsgálni.

Kumorovitz szerint a 'presens pagina'-t említő corroboratiós formulák elterjedése sem korlátozódott csupán „Imre korára és okleveleire”, s állítását számos hiteles okleveles — még az 1240-es évekből is származó — adattal igazolta. A professzornak a megerősítő formulákra vonatkozó bizonyításából tehát kiderült, „hogy a kifejezésnek P. mester művében és az 1124. évre hamisított oklevélben való feltűnéséből semmiféle megnyugtató következtetést nem lehet vonni arra nézve, hogy a hamis oklevél korroborációs formulája és Péter óbudai prépostnak benne való említése ténylegesen valamilyen Imre-kori oklevélen alapul, sem pedig arra nézve, hogy a feltett oklevél állítólagos korroborációja valamilyen kapcsolatban állt a gesta 'presens pagina'-jával, sem pedig arra nézve, hogy P. mester művét

---

257 Györffy, 1970. = Györffy, 1988. 45–48. p. Idézetek: 45., 46. p. Vö. Csapodi, 1978. 118–119. p.

258 Györffy, 1973.

259 Kumorovitz, 1972.

260 Mon. Str. I. 268–269. p.

1200 körül írta, és nem később. A 'presens pagina' kifejezés dokumentált, széles körű több évtizedes elterjedése következtében a XII–XIII. század fordulója a 'presens pagina' szempontjából csak terminus post quemnek tekinthető<sup>261</sup>.

Horváth János 1974-ben megjelent tanulmányában<sup>262</sup> főként Györffy György földrajzi jellegű érveit vitatta. Véleménye szerint Óbuda és a Felső-Tiszavidék „éppen a Gesta szerzőjének vallomása alapján királyi udvarhely, illetve vadászóhely volt, ahol a Gesta szerzője mint a király környezetébe tartozó személy nyilván számos esetben megfordult. E két földrajzi »somópont« tehát csak annyit »bizonyít«, hogy a Gesta szerzője a király környezetéből került ki — amit e bizonyítás nélkül is tudtunk. Hogy ilyen körülmények között milyen bizonyító értéke van a Gesta szerzőjét illetően egy magát 1124-ből datáló hamis ... királyi átíró oklevélnek, amelynek pecsételője egy bizonyos Péter budai prépost volt /de hogy mikor azt nem lehet tudni!/ — akinek az oklevél szerint II. István korában ... kellett volna működnie, de sem abból az időből, sem notáriusi vagy budai préposti minőségében, sem a Györffy által önkényesen feltett 1186–1211. évi időközéből még a neve sem maradt fenn —, azt még elképzelni is lehetetlen!“. Horváth szerint a geográfiai szempontú vizsgálódásoknál inkább azt kellett volna figyelembe venni, hogy Anonymus ismeri „Velek dux jelentéktelen megyéjét, az oklevélben először 1232-ben említett ... castrum Zarándot, továbbá Csanád és Torontál megye jelentéktelen helységeit is“. Mint láttuk, Györffynek Péter püspökkel szembeni ellenérve az volt, hogy a gesta szerzője — legalábbis igazán alaposan — nem ismeri Győr környékét. Ezzel kapcsolatosan Horváth János így vélekedett: „... az sem jelentőség nélküli körülmény, hogy a gestaíró említi a Győr megyében Györffy szerint is jelentéktelen fons Pannoniet, a mai Pándzsa patakot, a nem jelentéktelen, de Győrre mégis a legjellemzőbb folyót, a Rábát és Rábcát vagy Répcét, holott hiteles oklevelek ezeket is csak a XIII. század elejétől emlegetik gyakrabban“. A neves filológus tudóstársa nézeteire vonatkozó határozott hangú konklúziója pedig így fogalmazódott meg: „Györffynek tehát a Gesta szerzőjét »meghatározó« földrajzi elve tetszetős ugyan, de teljesen félrevezető, és önmagának is ellentmond“<sup>263</sup>.

Legalaposabb vizsgálat alá nézelünk szerint Súlyom Károly vette a Györffy-tanulmányt. A kutató 1979-es dolgozatában a szorosán vett kritikán kívül saját 1966-os gondolatainak „keletkezéstörténetéhez“ is fontos adalékokat találhatunk<sup>264</sup>. Súlyom szerint Györffy tanulmánya csak az általa több szálon bizonyítani

---

261 *Kumorovitz*, 1972. 21–22. p. 24. jz. Idézetek: uo.

262 *Horváth*, 1974.

263 Uo. 99–100. p. 59. jz. Idézetek: uo.

kívánt, a gestaszerző Péter püspök és Eger közötti kapcsolatrendszer egyetlen komponensével, a földrajzi vonatkozásokkal vitatkozott, nem véve figyelembe többi argumentumát. Az 1966-ban megjelent tanulmányban ugyanis ő az anonymusi műben jól dokumentált, hosszas ott-tartózkodást feltételező földrajzi tényezőknek nemcsak a gestaíróval, hanem a kor uralkodójával, II. Andrással való kapcsolatát is vizsgálta, s így számos más — nem geográfiai — meg gondolás alapján (a püspök királyfi-nevelési joga stb.) került Eger kiválasztásra. Sólyom szerint „Eger fontosságát ... statisztikai kimutatók is jól megvilágítják”. A vitacikk szerzője a gestában említett helynevek, személyek, birtokadományozások átlagosan 20–22%-áról tudta kimutatni az Egerhez való kötődést, s a város tágabb környékével hozható kapcsolatba a műben található nemzetségek — köztük olyan genusok, amelyek a honfoglaló harcokban is jelentős szerepet vittek — 28%-a. A kutató fenntartotta Péter püspök és a Velek nevéhez kapcsolható nemzetség kapcsolatáról kifejtett nézeteit is, sőt érzékeltette, hogy Zaránd vármegyének is van kapcsolódási pontja Egerrel, hiszen a valóságban egyházi tekintetben az egri egyházmegye egyik enklávé-szerű fősperességeként létezett<sup>265</sup>.

Sólyom Károly elhatárolódott Horváth Jánostól is, legalábbis a gesta megírásának időpontját tekintve. Györfly ugyanis azt állította, „hogy Péter győri püspök már csak azért sem lehet a Gesta szerzője, mert a Gestában Győr és környéke ... üres”. Sólyom azonban fenntartotta azt az álláspontját, miszerint Péter nem győri püspökként, hanem még udvari klerikus-jegyzőként alkotta meg művét, mivel „a győri püspök 1215 körül aligha írhatta meg a Gestát: már más, országos jelentőségű dolgokkal volt elfoglalva ... Ha valamilyen módon mégis kiderülne, hogy a Gesta 1215 körül készült, akkor ez Péter győri püspök szerzőségét erősen kétségessé tenné”. Györfly szerzőjelöltjének vitatására rátérve, Sólyom nyomós ellenérveket sorakoztatott fel a fiktív XIII. század eleji óbudai prépost ellenében. Elsősorban Jakubovich Emil idevágó munkásságának értékelését — aki Péter prépostot II. Béla jegyzőjének vélte<sup>266</sup> — hiányolta kutatótársa dolgozatából, citálva Jakubovich sorait, aki szerint az 1124-ben kelt oklevél „hamisítvány ugyan, de hamisítója nagyon ügyesen egykorú oklevelekből szedegette ki a hamisítványban szereplő személyeket: érsekeket, püspököket és comeseket. Mind egytől egyig megtalálhatók egykorú eredeti okleveleinkben és a Gesta Ungarorum István-kori folytatásában. Tehát Péter óbudai prépost, királyi jegyző is kétségtelenül történeti személy”<sup>267</sup>. Sólyom

---

264 *Sólyom*, 1979.

265 *Vö. Kristó*, 1988. (Vármegyék) 470–474. p.

266 *Jakubovich*, 1925. 213. p.; *Uő.*, 1926. 167–171. p.

szerint élhetett a XIII. század elején is egy Péter nevű óbudai prépost, mivel sem pro, sem contra nem szólnak érvek létezése mellett, „azonban adós maradt Györffy annak megokolásával, hogy a hamisító a gondosan megválasztott méltóságnevek közé miért csempészte be egy 70–80 évvel későbbi jegyző nevét, amely az oklevél hitelét csak kockázatosná tehetette”. Polemizált Györffy azon állásfoglalásával is, miszerint a XII. században mindig az óbudai egyház prépostjai viselték volna a kancellári tisztséget, hiszen nézete szerint a XII–XIII. század fordulóján Adorján volt az „utolsó óbudai prépost, aki jegyző volt, majd kancellár lett”(1185). A kutató összeállításából kiderült, hogy Adorján után már egy óbudai prépost sem viselte e magas udvari tisztséget.

Sólyom tanulmánya summázataként a „Gesta Hungarorum” szerzőjének kiderítését célzó kutatások állásáról, értékeléséről fontos, teoretikus állásfoglalásnak is beillő véleményt tett közzé: „Minden történész tisztában van azzal, hogy a Gesta ... szerzőjének kiderítése nem csupán elméleti, jelentőség nélküli feladat. A gesta-ban található gazdag történeti, művelődéstörténeti és társadalomtörténeti anyag helyes értékelése a legnagyobb mértékben függ attól, hogy ki volt a szerző, mi volt a helye a társadalomban, milyen forrásokhoz juthatott. Életkora, képzettsége, az eseményekbe való betekintése lehetővé tette-e, hogy anyagát összegyűjtse, rendezze? Állíthatjuk, hogy az általunk kidolgozott elmélet véglegesen megállapította a szerző személyét? Korántsem! A Gestából és egyéb forrásokból kihámozható adatok annyira szűkszavúak, hogy ezekben a találgatásokban mindig sok a bizonytalanság. Tulajdonképpen csak a különböző feltevések kisebb-nagyobb valószínűségéről beszélhetünk — legalábbis addig, amíg a forrásadatok még gondosabb vizsgálatával, vagy esetleg új adatok felbukkanásával egy még valószínűbb, sőt biztos eredményre nem jutunk. Azt azonban határozottan állíthatjuk, hogy jelenlegi ismereteink alapján legnagyobb valószínűsége az Anonymus–Péter győri püspök azonosításnak van”<sup>268</sup>.

A Györffy-féle szerzőjelöltet érintő kritikai megjegyzések egy irányba mutatnak: a diplomatika tudományát segítségül hívó, valóban kombinatív és egyfajta briliáns logikát felmutató identifikálási kísérlet forrásos megalapozottság nélkül a kortárs medievisták számára nem volt elfogadható. Ez a bizonyos mértékben

---

267 *Jakubovich*, 1926. 169. p. Jakubovich állításának igazát a DHA I. megjelenése után könnyen ellenőrizhetjük, ld. pl. Ambrosius (győri) püspök forrásokbeli szereplését: DHA I. 416. p., nr. 152.; 423. p., nr. 156.

268 *Sólyom*, 1979. Idézetek: 189., 191., 193. p.

„communis”-nak nyilvánítható „opinio” azonban nem vezetett arra, hogy az elkövetkező évtizedekben Györffy György módosítsa álláspontját.

Röviden ki kell még térnünk Csóka J. Lajosnak (1904–1980) a „Gesta Hungarorum” szerzőjére vonatkozó kutatásaira. A pannonthalmi főapátság levéltárosának munkásságát címszavakban már megpróbáltuk értékelni a gesta keletkezési idejének meghatározását célzó kutatások bemutatásánál<sup>269</sup>, s tanulmányunk előző közleményében megkíséreltük annak érzékeltetését is, hogy Csóka a gestát II. Béla (1131–1141) korára datáló álláspontjával meglehetősen elszigetelődött a korszak hazai középkorkutatói között<sup>270</sup>. A gesta keletkezésének koráról vallott elavult nézete azonban még nem jelentette azt, hogy a mű szerzőjéről kifejtett állásfoglalása ne tartalmazott volna jó néhány megfontolandó észrevételt.

Csóka először 1962-ben, majd bővebben 1967-ben közzétett nézetrendszere annak valószínűsítésére törekedett, „hogy a Gesta Hungarorum szerzője a pannonthalmi monostorból 1139-ben került a királyi udvarba, ahol mint notarius szolgált II. Béla 1141-ben bekövetkezett haláláig. Az új király, II. Géza trónralépése után kénytelen volt visszatérni Pannonthalmára, ahol a monostori iskola mestereként dolgozott s ebben az állásában írta meg az 1150-es évek elején a Gesta Hungarorumot ... P-vel kezdődő nevét nem tudjuk megmondani, mert nem nevezte meg magát, illetőleg nevét a szerénykedő P siglával jelezte. Érthető is ez, hisz a XI–XII. századból egyetlen legenda- vagy történetíró bencés nevét sem ismerjük”. A fenti végeredményt számos, bizonyítónak szánt adat felsorakoztatása előzte meg. Így Csóka a gestaíró ’magister’-i címét nem a XII. század közepén — tehát a gesta megalkotásának általa feltételezett időszakában — még egyébként sem használatos egyetemi tudományos fokozatnak, hanem „tényleges iskolai foglalkozásnak” tekintette. Tagadta a magyar történetírás királyi–udvari jellegét is, s a magyar történeti munkák keletkezését bencés monostorokhoz, főként Pannonthalmához kötötte (ahol tényleg számottevő könyvtár állhatott írói hajlammal megáldott szerzetesek rendelkezésére). A tudós szerint „Anonymus szoros kapcsolatban állott a bencés szerzetességgel, illetőleg maga is ahhoz tartozott, s ezért, amikor elképzelte és megalkotta a honfoglalás lefolyását, azt főleg a bencés életből és írásokból ismert előkelőbb személyekre és nemzetségekre, ott talált hely-, és folyó- és hegynevekre ala-

---

269 I. közl. 112–113. p. *Karsai Géza* Anonymusszal kapcsolatos — sokszorosán megcáfolt — munkásságával (bibliográfiai adatait ld. I. közl. 102. p. 17. jz.), mivel azt a Csapodi-historiográfia már alapos ismertetés alá vette, e helyen nem foglalkozunk: *Csapodi*, 1978. 120–129. p.

270 *Csóka*, 1962.; *Uő.*, 1967. 427–513. p.; *Uő.*, 1976.

pozta ... A hadi cselekmények során szerepeltetett kb. 25 személy, illetőleg utódaik többségénél látható a bencés érdekeltség<sup>271</sup>.

Az Irodalomtörténeti Közleményekben 1976-ban közzétett — egyébként az utolsó Anonymusra vonatkozó — tanulmányában a „dictus” szerénykedő formulát — amelyet már Jakubovich Emil alapos vizsgálatai a középkori latin stilsztika egyik ismert toposzaként határoztak meg<sup>272</sup> —, illetve ennek a magisteri címmel való kapcsolatát magyarázta újszerűen: „A »P dictus magister« értelmezésével kapcsolatos észrevételeinket abban foglaljuk össze, hogy a szerénykedő dictus jelző eredete a bencés regulára vezetendő vissza, mely jelzőnek az alkalmazása a XII. század elején tűnt föl s a század közepére bontakozott ki — főleg a bencés apátok és apátnők levelezésében ... a mi Anonymusunk mint dictus magister nem lehetett olyan személy, aki valamelyik francia, pl. a párizsi egyetemen szerezte magisteri címét és minősítését, mert az nem használta volna a szerénykedő dictus jelzőt. Ő minden bizonnyal olyan tényleges iskolamester volt, aki kora bencés színezetű, szerénykedő stílusát követve mondotta magát magisteri állásra méltatlannak. A »P dictus magister ac quondam bone memorie gloriosissimi Bele regis notarius« bemutatkozást a mondottak alapján mi tehát úgy értelmezzük, hogy Anonymus egykor a jó emlékezetű Bélának, Magyarország dicsőséges királyának volt a jegyzője, műve készítésekor pedig valamelyik neves, minden bizonnyal a pannonthalmi iskola mestereként működött ... Azt a kérdést azonban, hogy a »Bele regis notarius« kinek: II. vagy III. Bélának volt-e jegyzője, már nem lehet ilyen egyértelműen eldönteni<sup>273</sup>.”

### 2. A gesta III. Béla kora utánra keltezők szerzőjelöltjei az 1980–1990-es években

Az elmúlt másfél évtized az Anonymus-kutatásban jelentős eredményeket hozott. Ezek egy részét — a gesta datálására vonatkozó új nézeteket — már bemutatuk, más kutatásokat — a gesta forrásait, forrásértékét stb. érintőket — pedig tanulmányunk záróközleményében fogunk értékelni. Ennek fényében érdekes — de az anonymusi mű megismerése szempontjából talán bizonyos mértékben megnyug-

---

271 Csóka, 1967. i. h. Idézetek: 495., 451., 457., 470. p.

272 Jakubovich, 1925., különösen: 192. p.; *Uő.*, 1926., különösen: 151. p.

273 Csóka, 1976. Idézetek: 199., 201. p. Vö. *Csupodi*, 1978. 101–107., 136–142. p. (Ez utóbbi helyen a historiográfus saját megjegyzéseivel)

tató — fejleménynek lehet tekinteni, hogy a Névtelen Jegyzőt III. Béla kortársaként elképzelő kutatók közül csak néhányan vállalkoztak új (esetleg már korábban szóba került) szerzőjelölt keresésére—azonosítására. Ezek közül a legnagyobb figyelmet mindenképpen Szovák Kornél identifikálási kísérlete keltette, hiszen a mű szerzőjét meghatározni kívánó érvei — legalábbis jelen sorok írójának véleménye szerint — az addig szóba került személyekkel azonos valószínűségi fokon tették elképzelhetővé, hogy a „Gesta Hungarorum”-ot Pál erdélyi püspök írta. Ezzel szemben néhány más jelentős medievista Anonymusszal kapcsolatos munkásságában nem foglalkozott a szerző identifikálásával, sőt annak valószínűségét is meglehetősen szkeptikusan ítélte meg, hogy az író azonosítása valaha is eredménnyel járhat, illetve hogy ez jelentősen hozzájárulhat a gesta jobb megismeréséhez. E nézet legjelentősebb képviselőjének Kristó Gyulát tekinthetjük. Utoljára említhetjük azokat a történészeket, akik vagy saját korábbi szerzőjelöltjüket, vagy mások korábban azonosított — esetleg ismét mások által már nyomós érvekkel kétségessé tett — írójelöltjét határozták meg P. magisterként. Részletesebb tárgyalásunkat ez utóbbi két álláspont képviselőinek bemutatásával kezdjük.

Horváth János professzor 1977-ben, Csóka J. Lajos 1980-ban, Sólyom Károly pedig 1982-ben elhunyt. Horváth és Csóka végső, a gestával kapcsolatos megnyilatkozásait már tárgyaltuk jelen dolgozatban, így Sólyom utolsó, már halála után megjelent értekezéséről kell csak szót ejtenünk<sup>274</sup>. E tanulmányában a kutató valójában nem a szerzőjelölttel — Péterrel, a későbbi győri püspökkel — foglalkozott, hanem a gestában említett, s korábbi tanulmányaiban szóba hozott személyek azonosítását kísérte meg elvégezni. Így nála is megnevesült Turda episcopus, akit ő Péter egri püspökkel (1181–1197) azonosított és Velek dux, akit feltételesen egy 1217-ből említett III. Béla-kori Elek (Alexius) bánban<sup>275</sup> perszonifikált. E két személyt testvéreknek tartotta, s őket a gestában Álmos személyében megjelenített III. Béla kortársainak, vele egy generációba tartozó történeti szereplőkként határozta meg. A következő — a fiak — nemzedékének tagja lehetett Péter mester, akiről továbbra is feltételezte, hogy gyermekkorában Egerben nevelkedhetett, együtt a műben Zoltaként megszemélyesített későbbi II. András királlyal<sup>276</sup>.

Györfy György — mint már utaltunk rá — nagyhatású 1970-es tanulmányának megjelenése óta lényegében változatlanul, nem véve figyelembe és munkáiban többnyire nem említve a jelöltazonosítást ért bírálatokat, továbbra is a fikatív Péter

---

274 Sólyom, 1982–1983. = Sólyom, 1994.

275 Reg. Arp., nr. 325.

276 Sólyom, 1982–1983. = Sólyom, 1994. 75–81. p.

óbudai prépostot tekinti a „Gesta Hungarorum” szerzőjének<sup>277</sup>. Egy 1988-as könyvének — a korábbi Anonymus-dolgozatait tartalmazó gyűjteményes kötetnek — előszavában azonban néhány ponton finomította álláspontját. Horváth János szerzőjelöltjét említve kiemelte, hogy az 1217 után forrásainkból eltűnő győri püspökhöz képest a továbbra is az óbudai prépost Péterrel azonosított „Anonymus egy-két évtizeddel korábbi generációhoz tartozott. Személyes ismerősként említi Szemere semptei ispánt<sup>278</sup>, aki 1177-ben szerepel<sup>279</sup>, s a középkori halandósági viszonyok ismeretében nem valószínű, hogy sokkal élte túl ura, III. Béla halálát, az 1196. évet”. A tudós saját identifikálási kísérletének egyetlen forrásos „bizonyítékáról” pedig a következőképpen nyilatkozott: „Sajnálatos, hogy forrásaink hiányossága miatt éppen ebből az időből, az 1186-tól 1211-ig terjedő évekből nem ismerjük a budai prépostok nevét, s igen csekély a bizonyító ereje annak a tatárjárás után gyártott hamisítványnak<sup>280</sup>, mely az 1124. évet tünteti fel, de 1200 körüli formulába foglalva említi egy Péter budai prépostot. Ezt mások ugyanilyen joggal, II. Béla mellett kardoskodva is felhozhatták a Gesta szerzőjeként”<sup>281</sup>.

Egyes külföldön született munkák viszont nem vettek tudomást az 1960–1970-es évek magyarországi középkorkutatásának a „Gesta Hungarorum” szerzőjének azonosítására irányuló erőfeszítéseiről, az egyes szerzőjelöltek körül zajló szakmai polémiáról. Így a jeles szlovák medievista, Peter Ratkoš 1983-ban megjelent nagy Anonymus-tanulmánya<sup>282</sup> a mű szerzőjeként — bár Karsai és Csóka munkásságát ismerte — Szilágyi Loránd sokak által vitatott és a hazai szakirodalomban már többé-kevésbé „leírt” jelöltjét, Péter esztergomi prépostot határozta meg<sup>283</sup>.

Sólyom Károly 1979-ben megjelent tanulmányában fontos — általunk is idézett — állásfoglalást tett közzé a gestaszerző személyét érintő vizsgálódások fontosságáról. Ugyanabban az évben Kristó Gyula, a szegedi tudományegyetem magyar

---

277 Ld. pl. Györffy, 1973. 273., 276. p.; Ud., 1988. 24. p.; Ud., (1948) 1993. 184. p.; illetve kéziratunk lezárása közben megjelent tanulmányában: Györffy, 1994. 319. p., ahol Péter nevét nem említi, továbbra is óbudai prépostnak tartja a gestaíró.

278 Silagi, 1991. 86. p. (cap. 33.): 'Tunc Zuardu et Cadusa nec non Huba, a quo prudens Zemera descendit, ... fecerunt magnum convivium'.

279 Reg. Arp., nr. 178.

280 Az oklevelet Györffy György legújabbban az 1270 utáni években készült hamisítványnak nyilvánította: DHA I. 418. p., nr. 153.

281 Györffy, 1988. 24–25. p. Idézetek: uo.

282 Ratkoš, 1983.

283 Uo. 828. p.

középkori történetet előadó professzora e kérdésről egészen ellentétes gondolatokat közölt. Az anonymusi mű keletkezési idejét újszerűen, s napjainkban leginkább elfogadottan megállapító értekezés<sup>284</sup> így nyilvánított véleményt a gesta 1210 körül megalkotó Névtelen Jegyzőről: „Ha nem is tudjuk meghatározni, hogy személy szerint ki volt Anonymus, s meg kell elégednünk továbbra is az Anonymus névvel (s egyáltalán a gesta helyes megítélését biztosító alapkérdések sorában sem tudunk helyet szorítani a »Ki volt Anonymus?« kétségtelenül izgató, de megnyugtató módon különböző, itt nem részletezhető okok folytán szinte megoldhatatlan kérdésnek), annyi valószínűnek látszik: a névtelen jegyzőt származásából adódó társadalmi állása bírta rá a történetiség elvének fokozott érvényesítésére”. A Kristó-tanulmány fontos — általunk részletesen később tárgyalt — megállapításokat közölt a gesta célzatosságáról, s annak lényegét a történetiség, anciennitás jogforrásként, társadalomrendező elvként való felhasználásában jelölte meg. Ez a gestaiban lépten-nyomon tettenérhető tendencia a tanulmány szerző szerint így a gestaíró eredetére is fényt deríthet, azaz „feltehető, hogy Anonymus magát honfoglalónak tartó atyafiságból származott”<sup>285</sup>.

Kristó professzor ugyanabban az évben, a tágabb olvasóközönségnek szánt cikkében<sup>286</sup> még egyértelműbben foglalt állást a gesta szerzőjének kiderítésére irányuló kutatásokról: „III. Bélának egyetlen P-betűs jegyzőjét ismerjük. Pál prépostot, utóbb erdélyi püspököt, aki azonban nem élte túl királyát, így nem lehet a gesta szerzője. Valamennyi III. Béla korabeli Anonymus jelölt »életrajzából« hiányzik tehát a bizonyítható királyi jegyzőség. De különben is: mit érünk egy pusztá névvel? Mennyivel vinné előbbre tudásunkat, ha mégis sikerülne megállapítani: Péternek, Pálnak vagy Pósnak hívták P. mestert, amikor életéből, nevén és tisztségén kívül semmit sem ismerünk. Éppen száz éve írta le Marczali Henrik Anonymusszal kapcsolatban az alábbi megszívtelendő sorokat: »Nem is tartom fontosnak a nevet, míg hozzá pontosan körülményeiben és életében ismert személyt nem köthetünk.«<sup>287</sup> Erre viszont a XII–XIII. század fordulója forrásanyagot nem szolgáltat. Hiába röppen fel időről időre a sajtóban a reményt keltő hír: nem névtelen többé Anonymus, hiába hatalmasodik el időnként még szakembereken is az optimizmus

---

284 Kristó, 1979. (Szempontok). A tanulmánynak a gesta keletkezési időpontjának meghatározását érintő eredményeiről ld. I. közl. 114–118. p.

285 Kristó, 1979. (Szempontok) 56–57. p. Idézetek: uo.

286 Kristó, 1979. (Ki volt)

287 Marczali, 1879. Idézet: 170. p.

..., az »igazi« Anonymus nincs meg, s hogy valaha is meglelhetjük, erre alig van remény»<sup>288</sup>.

Kristó Gyula is utalt rá, hogy III. Béla P-vel kezdődő nevű kortársai közül egyedül egy személy, Pál esetében bizonyítható a királyi jegyzőként való működés. Ez a Pál, aki először 1177-ben szerepel forrásainkban, mint az ismert Caba-oklevél kiállítója és „regalis notarius”<sup>289</sup>, 1181-ben a még híresebb Froa-oklevél kiállítójaként tűnik fel, s ekkorra már préposti címét is felcserélte az erdélyi püspöki tisztséggel<sup>290</sup>. Van még — igaz nem kétségtelen hitelű — adatunk arra, hogy viselte a székesfehérvári préposti méltóságot (1178)<sup>291</sup> is, majd utoljára 1188-ban találkozzunk vele kalocsai választott érsekként<sup>292</sup>. Utána eltűnik a magyarországi kútfők-ből, s 1192-ben már más személy, Saul áll a kalocsai főegyházmegeyében<sup>293</sup>. Ez a tény — bár jónéhány korai historikus benne látta Anonymust — nyomasztó súlyú akadályként állt P. mesterrel való azonosításával szemben, mivel a kutatásban megerősödött az a nézet, hogy Pál 1188–1192 között meghalt, s így nem élhette túl a gestában néhai, jó emlékként említett Béla királyt<sup>294</sup>, s ebből következőleg a gestát sem alkothatta meg<sup>295</sup>. Az életrajzi adatok fenti összeállítását Szovák Kornélnak, a „Lexicon Latinitatis Medii Aevi Hungariae” egyik szerkesztőjének köszönhetjük<sup>296</sup>, aki néhány, általa feltárt új összefüggés után mégis lehetségesnek tartotta Pál szerzőségét.

Szovák legfőbb bizonyítéka diplomatikai jellegű. Szilágyi Loránd 1937-es Századok-beli tanulmánya jórészt tisztázta a gesta és a XII–XIII. század fordulója ok-

---

288 Kristó, 1979. (Ki volt) 15. p. Idézet: uo.

289 CAH 77. p., nr. 39.; Reg. Arp., nr. 128.: 'rege iubente per manum Pauli prepositi et eiusdem regalis notarii presentis scripto confirmatum est et sigillo regali roboratum'.

290 CAH 78–79. p., nr. 40.; Reg. Arp., nr. 130.: 'Habito itaque super hoc consilio nostri et episcoporum, scilicet Macharii, Petri et Pauli mei notarii, nunc autem episcopi Ultrasilvani ...', illetve '... hoc cyrographum factum est a P. Ultrasilvano episcopo et eiusdem ueritatis testimonio corroboratum'.

291 Reg. Arp., nr. 129.

292 Uo., nr. 147., 148.

293 Uo., nr. 152. A kor kalocsai érsekeiről ld. Udvardy, 1991. 77–90. p.

294 Silagi, 1991. 28. p. (prologus)

295 Pált tekintette a gesta frójának pl. Katona István, Pauler Gyula stb. A véleményeket ld. Sebestyén, 1898. I. 48., 95. p., II. 61. p.; Jakubovich, 1925. 172–173., 204–206. p.; Szilágyi, 1946. 17. p.; Csapodi, 1978. 22. 55. p.

296 Szovák, 1991. 9–10. p.

leves anyagának kapcsolatait, azonban egy fontos és meglepő formula-párhuzam elkerülte a figyelmét. Ez a formula „besteht aus einem Verb mit der Bedeutung »herrschen«, »regieren«, »besitzen« (beziehungsweise dessen Derivat), dem Namen und Titel des Herrschers, des weiteren aus einem oder gar zwei Adverbien, die sich auf die Art oder den Ursprung des Herrschens, Regierens, Besitzens beziehen. Sie wird gebraucht im Zusammenhang mit weltlichen als auch kirchlichen Würdenträgern”. Ez a kifejezés a XII. században a magánoklevelek ’regnante’-formulájában, illetve a királyi diplomák intulatiójában általánosan használatos volt<sup>297</sup>. Ez a fajta okleveles frázis rövidebb<sup>298</sup> és hosszabb<sup>299</sup> változatban többször előfordul a „Gesta Hungarorum”-ban is! A hosszabb variációkban a két adverbium — amely oklevélbeli formularészként a békés és nyugodt uralkodásra, illetve birtoklásra vonatkozhat — a négyszer előforduló ’potenter et pacifice’, illetve az egyszer megjelenő ’pacifice et feliciter’. A három adverbium közül a ’potenter’ 1200 előtt nem tűnik fel a forrásokban, s az elkövetkezőkben is negatív értelemben használják; a ’pacifice’ határozószóval már 1200 előtt is találkozunk magyarországi kútfőkben, általában a ’libere et pacifice’ adverbiumpár részeként; a ’feliciter’ frázis pedig már a XI. századtól általánosan elterjedt a hazai latinságban<sup>300</sup>. Ami pedig a három határozószó párban való szereplését illeti, a ’feliciter’ a ’potenter’-rel együtt csak Anonymus művében található meg, páros előfordulását a tanulmány-szerző magyarországi diplomákban nem találta, viszont a ’feliciter et pacifice’ a gestán kívül ismeretes egy oklevelünkből is, mégpedig éppen Pál notárius által kiállított Caba-féle diplomából, ahol csak az adverbiumok sorrendje fordított<sup>301</sup>.

Szovák Kornél szerint a gestaszerző — aki notáriusként biztosan tagja volt az udvari írásbeliség szervezetének — bizonyára nyomot hagyott a korszak viszony-

297 Ld. pl. CAH 44. p., nr. 13.; Reg. Arp., nr. 57.: ’regnante *diuina gracia* uictoriosissimo rege Ladislao et episcopo Almario Wezperiensis pastorallem curam *feliciter* exercente’. (1131)

298 Ld. pl. *Silagi*, 1991. 64. p. (cap. 17.): ’Quas etiam terras posteritas eorum (sc. Edu et Edumer — T. G.) *diuina gratia* adiuvante usque nunc habere meruerunt’.

299 Ld. pl. uo., 100. p. (cap. 42.): ’Hinc vero egressi usque ad mare pervenerunt (sc. Lelu et Bulsuu atque Bontond — T. G.) et omnes nationes illius patrie dominatui Arpad ducis Hungarorum *potenter et pacifice* subiugaverunt’.

300 A ’libere et pacifice’ frázisra ld. pl. Reg. Arp., nr. 104. A ’feliciter’-re ld. pl. a 296. jz.-ben id. oklevelet.

301 Ld. a 288. jz.-ben id. oklevelet: ’nutu dei rege Bela tercio, regnum Ungarie *feliciter et pacifice* gubernante’, illetve a gesta vonatkozó helyét ld. *Silagi*, 1991. 78. p. (cap. 27.): ’Tuhutum vero a die illo terram illam obtinuit *pacifice et feliciter*, sed posteritas eius usque ad tempora sancti regis Stephani obtinuit’. Az egészre ld. Szovák, 1991. 4–5. p. Idézet: uo.

lag szegényes diplomatikai anyagában. Ez a momentum az eddigi szerzőjelöltek életútjából vagy hiányzott, vagy ha kancelláriai tevékenységükre volt is bizonyíték, Anonymusszal való identifikálásuk lehetősége más érvek alapján már valószínűtlenné vált. Így a Horváth János és Sólyom Károly által javasolt Péter püspök 1202–1205 közötti kancelláriai tevékenységének fennmaradt okleveleiről éppen az 1991-es dolgozat írója igazolta, hogy ezek és a „Gesta Hungarorum” között semmiféle stilisztikai–frazeológiai hasonlóság nem mutatható ki. Szovák szerint ugyanaz a megállapítás érvényes a III. Béla utolsó éveiből (kb. 1190–1196) fennmaradt diplomákra is<sup>302</sup>.

A fentiekkel ellentétben a Pál által írt oklevél, illetve az anonymusi mű adverbiumpárja közötti feltűnő egyezés megengedi annak feltételezését, hogy esetleg a későbbi erdélyi püspök volt a gestaszerző. Szováknak azonban ezen azonosítás esetén számos problémával kellett szembenéznie. A legnagyobb súlyú ezek közül mindenképpen az a tény, hogy a „néhai, jóemlékezetű” király jegyzője jó pár évvel az uralkodó halála előtt eltűnik a magyarországi forrásokból. A tanulmány szerző szerint ez nem jelenti feltétlenül a szerzőjelölt halálát. Elképzelhető, hogy a pápa megtagadta Paulus magister kalocsai érsekké való választásának megerősítését; esetleg a főpap önként lemondott és visszavonult szerzetesnek avagy tanulmányokat folytatni; harmadik lehetőségként pedig a pápai kúriában való tisztségviselést vetette fel Szovák. Kétségtelen, hogy a XII–XIII. századi magyar egyház történetében mindhárom feltevést analóg példákkal alá lehet támasztani (így példának okáért Bertalan pécsi püspök /1219–1251/ is „emeritus”-ként Franciaországba vonult vissza<sup>303</sup>). Emellett III. Béla 1192-ben I. László (1077–1095) szenttéavatásával kapcsolatban követet küldött a szentszékhez, a tanulmányíró pedig elképzelhetőnek tartotta, hogy ezt a feladatot Pál magister kapta meg<sup>304</sup>.

A magyar diplomatika régi megállapítása, hogy az a két oklevél, amely éppen Pál kezennyomatát is viseli, a magyar udvari írásbeliség fontos korszakhatárán keletkezett. A Caba-féle diploma még ún. magánszerkesztésű királypecsétes oklevél, míg Froa asszony diplomájával „a királyi pecsétet használó jogi magán-írásbeliség az udvari oklevéladásba torkollik”<sup>305</sup>. A Caba-féle oklevél megerősítő formulájából kirajzolódó kép — miszerint Béla király egy tölgyfa alatt ülve, kíséretétől körül-

---

302 Uo.

303 Személyére legújabban ld. *Kosztai László* — kéziratunk lezárása közben megjelent — tanulmányát: *Kosztai*, 1994.

304 CF III. 2227. p.; *Szovák*, 1991. 10–11. p.

305 *Kumorovitz*, 1963. Idézet: 13. p.

véve rendelkezik a diplomában foglalt jogügyletről — Szovák szerint nagyfokú hasonlóságot mutat a gestaából előtűnő Árpád-ábrázolással. A tanulmány szerző rámutatott arra is, hogy az oklevél társadalmi terminológiája is egyező a gestaéval, miként Szemere ispán is szerepel benne, a 'negotium' szó pedig mindkét oklevélben megtalálható, mégpedig a gestaában is alkalmazott jelentésben. Érdekes egyezésnek tartotta azt is, hogy a Froa-diplomában P. siglával jelölte magát a püspök. Ugyanezen oklevél sanctio-formulája és a gesta sokat vitatott, Thonuzobáról szóló 57. fejezete között pedig ótestamentumi eredetű gondolatpárhuzamra hívta fel a figyelmet. A kutató következtetése szerint a III. Béla által az angol uralkodónak küldött levél (1188 k.)<sup>306</sup> és a gesta között jelentkező — kétségtelenül feltűnő — kifejezésbeli azonosságok is egy irányba mutatnak: a levél írója a gestaíró Pál püspök lehetett.

Szovák korrekten elősorolta a diplomatika talaján született identifikálás további nehézségeit is. A Caba-, illetve Froa-oklevél magyar szavainak helyesírása eltér az anonymusi gesta magyar szórványaitól, s ugyanez részben érvényes a latin ortográfiára is. Ez utóbbi kifogás azonban semlegesíthető annak feltételezésével, miszerint Paulus notarius kétféle feladatkörben — scriptorként, illetve dictatorként — működött közre a két oklevél kiállításában. Összegezve Szovák Kornél elképzeléseit: a szerzőjelölt az udvari írásbeliség átmeneti szakaszában, a kancellária kialakulása során tevékenykedett uralkodója szolgálatában, az akkor még komoly befolyást hordozó notáriusi tisztségben, s hosszú évek alatt írta meg művét (a prológust biztosan királya halála után készítette, az adverbiumpár-egyezés viszont az 1170–1180-as évek fordulójára mutat). A tanulmányíró szerint jelöltjének későbbi erdélyi püspöki működésének is nyoma maradt a gestaában. Az anonymusi mű 24–27. fejezetéről — ahol Erdély megszállásáról olvashatunk — már régóta gyanítják, hogy a gesta eredeti szövegállagába később interpolálták<sup>307</sup>. A közelmúlt magyarországi kutatásában Györffy György elfogadta<sup>308</sup>, míg Kristó Gyula elutasította<sup>309</sup> a betoldás lehetőségét, az 1991-es dolgozat írója szerint Paulus notarius ottani főpapi működése viszont magyarázhatja az (észak-)erdélyi események utólagos és hangsúlyos elbeszélését<sup>310</sup>.

---

306 Reg. Arp., nr. 149.

307 I. Tóth, 1945–1946. 29. p.

308 Györffy, 1970. = Györffy, 1988. 29. p.

309 Kristó, 1979. (Szempontok) 46. p.

310 Szovák, 1991. 9–16. p.

Szovák Kornél értekezésére két reakciót ismerünk. Gabriel Silagi Veszprémy László közreműködésével összeállított Anonymus-edíciójának kommentárjában kevésbé meggyőző bizonyítéknak nevezte a gestában és az adott oklevélben egyébként is fordított sorrendben feltűnő adverbiumpárt<sup>311</sup>, Vékony Gábor pedig a gestát IV. Béla korára keltező tanulmánysorozata függelékében tért ki az általa még kéziratban megismert tanulmányra. Vékony szerint „Szovák azonosítása figyelemreméltó”, bár ő a Caba-oklevélben megjelenő *'feliciter et pacifice'* szókapcsolatot III. Béla-kori, a császári oklevelek akklamációjából eredő bizánci behatásként értékelte. Ami pedig a gesta vonatkozó helyét illeti, az Életünk-beli tanulmány szerzője szerint „Anonymus tanulhatta a határozópárt az általa gondosan olvasott Ősgesta Béla-kori történetéből, mert I. Béla *'episcopus feliciter est coronatus. Tenuit autem regnum pacifice'*<sup>312</sup>, szóval a püspököktől szerencsésen megkoronáztatott és békével birtokolta a királyságot (ezt a helyet Szovák nem idézi)”. Vékony észrevétele kétségtelenül valós párhuzamra hívta fel a figyelmet, de ez jelen sorok írója szerint még nem feltétlenül zárja ki a Szovák-féle szerzőjelöltet, hiszen Pál notárius is olvashatta, sőt biztosan olvasta is a királyi székhelyen őrzött korai magyar krónikák alkotásokat, s a fenti két határozószót ő is átvehette az ősgesta szövegéből. De azt sem szabad elfelejtenünk, hogy az ún. XIV. századi krónikakompozíció szövegeinek igen kevés részletét tudjuk keletkezését tekintve konkrét időponthoz kötni, s végső soron erről a részletről is elképzelhető, hogy később átdolgozták, s akkor került textusába a két adverbium, esetleg éppen Anonymus gestájából vagy az oklevelek egyre inkább formulárisá váló nyelvezetéből<sup>313</sup>.

Az 1966-os Horváth-, illetve Súlyom-tanulmányok közzététele óta erősen foglalkoztatja az Anonymus-kutatást a gestabeli Velek és Torda püspök történetisége, azonosítása a gestakeletkezés korának szereplőivel. Személyükről — egy új Anonymus-jelöltet is felsorakoztatva — legutoljára Fehértói Katalin, a korai magyar személynévadás ismert kutatója közölt tanulmányt<sup>314</sup>. Fehértói szerint a „ki lehetett a Gesta szerzője? kérdés megválaszolásához az egyik út a ki lehetett Velek? megfontolásán keresztül vezethető”. Ennek első lépéseként új etimológiát adott az addig már sokféleképpen magyarázott Velek névnek, véleménye szerint „az Árpád-kori Velek személynév a szláv eredetű Vlk 'Farkas' változata is lehet”. Fehértói Katalin szerint a Györffy-féle helyismereti „csomópontok” — mint láttuk, ezek Buda, a

---

311 Silagi, 1991. 163. p. 180. jz.

312 SRH I. 358. p.

313 Vékony, 1991. 374–375. p. Idézetek: uo.

314 Fehértói, 1993.

Csepel-sziget, Dél-Borsod és Csongrád voltak — mellett a gestaíró jól ismeri Békés megyét is. A tanulmány szerző a földrajzi lokalizáció után így fogalmazta meg a történeti Velek személyére, illetve a szerzőjelöltre vonatkozó feltevést: „A Várad Regestrum egyik periratából kiderül, hogy 1221-ben a Békés megyei tordai monostor kegyura Wilc volt, aki rokonával Péterrel esküt tett a monostor Apátiba való jobbágyai ellen indított perben<sup>315</sup>... Ha e perirat szövegét párhuzamba állítjuk P. magister kifejezésével: Velek ivadéka, leszármazottja volt Torda püspök, és Vékony Gábor felismerésével: Torda itt nem személynév, hanem csak utalás valamire<sup>316</sup>, véleményem szerint valamilyen egyházi intézményre, akkor igazán nem szükségeltetik különösebben nagy fantázia arra a lehetőségre gondolni, hogy a Békés megyei tordai monostor kegyura, létrehozója, megalkotója Wilc (~ Velk ~ Velek?) előképe, mintája, ihletője lehetett a Gesta Velek nevű vitézének”.

A kutató szerint a II. András oklevelében 1225-ben említett Velek dux<sup>317</sup> azonos lehetett a Várad Regestrumban említett Wilccel, akinek, „a tordai monostor kegyurának volt egy Petrus nevű rokona. Hátha ő volt P. magister?” Mivel a tordai monostor határleírásában<sup>318</sup> említenek egy Peterd (Peturd) egyházát, Fehértói szerint „ha Peturd-ot Wilc kegyúr Petrus nevű rokonával, illetőleg P. magister személyével azonosítanánk, akkor a Tordai monostorral szomszédos és annak határleírásában előforduló »isten háta mögötti« kis falu, mint P. magister lakóhelye vagy munkahelye megoldhatná azt az eddig megmagyarázhatatlan rejtélyt, hogy a Gesta írója miért csak azt írta le, hogy ő volt III. Béla notáriusa, de azt nem közölte, hogy a Gesta írása idején milyen tisztséget töltött be. A tordai monostor és Wilc kegyúr árnyékában meghúzódni, élni, egyszerű papi tisztséget betölteni nem dicsekedni való körülmény, és ezért is idézte fel P. magister, alias Petrus, Peturd nosztalgiával és nem kevés büszkeséggel életének talán legkiemelkedőbb időszakát, III. Béla király mellett eltöltött notáriusi beosztását”. A tanulmány szerző feltételezte, hogy a gesta így megjelölt szerzője párizsi tanulmányai után Velek kíséretében diplomáciai küldetésekből is részt vehetett (Bizánc stb.), majd királyi jegyző lett. Fehértói még felvetette azt is, hogy „ha azonban Velek dux nem volt a Békés megyei tordai monostor kegyura, P. magister még lehetett Wilc kegyúr Petrus nevű rokona, aki a fent leírt tulajdonságok birtokában notáriusa volt III. Bélának. Majd a király

315 VR 272. p., §. 366.: 'Wilc, patronus ecclesiae eiusdem (sc. monasterii Tordensis — T. G.), cum Petro cognato Vilc...'

316 Vékony, 1991. 359. p.

317 Ld. 196. jz.

318 Idézi Györfy, 1963–1987. I. 515. p.

halála után — valamilyen oknál fogva — visszavonult Békés megyébe”. A tanulmányíró szerint azonosítási hipotézise esetén még két régi kérdésre is választ kaphatnánk: miért hasonlít a Gesta és a Várad Regestrum hangállapota annyira egymáshoz, illetve hogy „miért nem lehet a királyi kancelláriákból kikerült oklevelek és a Gesta nyelvezete között párhuzamot találni”<sup>319</sup>.

Fehértói azonosítása — amely a gestaszerző földrajzi kapcsolatait tekintve legjobban Sólyom Károly elméletéhez közelít — számunkra leginkább azért tűnik elfogadhatatlannak, mivel nem vesz tudomást az eddigi kutatások P. mester forrásait, műveltségét, társadalmi kapcsolatait, udvari kötődését tisztázó eredményeiről. Hogy egy példát is említsünk: teljességgel valószínűtlennek tartjuk, hogy a XIII. század első éveiben egy jelentéktelen békési monostorban megtalálhatóak lettek volna Anonymus eddig már cím szerint is azonosított forrásai: az Excidium Troiae, az Exordia Scythica és még sorolhatnánk. Pedig ezeket a műveket P. mester olykor szó szerint is idézi, tehát egy meglehetősen jól felszerelt bibliotheca közelében kellett munkáját megírnia, s ennek lehetősége Fehértói Katalin identifikálási kísérlete és datálása esetén — miszerint Péter notárius már békési magányában alkotta volna meg gestáját — teljességgel elképzelhetetlen<sup>320</sup>.

A „Gesta Hungarorum” szerzőjét III. Béla jegyzőjeként elképzelő, szerzőjelöltet is megnevező, az 1970–1990-es években született kutatások bemutatásának a végére értünk. Néhány hazai medievista azonban Anonymus személyének keresése helyett fontos megfigyelésekkel gazdagította a náluk továbbra is anonimitásba burkolózó gestaszerző iskolajárásáról, műveltségéről kialakult képet.

P. mester feltételezett tanulmányairól számosan írtak már. Leginkább franciaországi iskolázottsága tűnik valószínűnek (Párizs vagy Orléans)<sup>321</sup>, de felvetették esetleges itáliai tanulmányait is<sup>322</sup>, főként az általa felhasznált történeti alkotások kézirati hagyományozódásával argumentálva. Bár a gestaszerző jogi ismereteit, műveltségének mibenlétét később — a gesta tendenciáira vonatkozó kutatások bemutatásánál — tárgyaljuk, annyit mindenképpen fontos megemlíteni, hogy az 1970–1980-as évek hazai szakirodalmában P. magister egyik tanárát is sikerült valószínűsíteni. Legújabbban Gerics József, a budapesti tudományegyetem professzora hívta fel a figyelmet a „Gesta Hungarorum”-ban megjelenő római és kánon-

---

319 *Fehértói*, 1993. Idézetek: 319., 324., 326–328. p.

320 Meglehetősen szkeptikus álláspontot foglal el *Fehértói* személyazonosításaival szemben *Györfly György*: *Györfly*, 1994.

321 Összefoglalóan ld. *György*, 1948. 35–65. p.; *Bónis*, 1964. 15–16. p.

322 *Eckhardt*, 1927–1928. 606. p.

jogi elemekre, s ezen belül is az államszuverenitás védelmére vonatkozó passzusokra. A feltételezett magister pedig Stephanus Tornacensis (Étienne de Tournai), a Szent Genovéa kolostoriskola apátja, a XII. század második felének Itáliában tanult, de Párizsban működő nagyhatású kanonistája, aki Gratianus Decretumának kommentálásával a középkori kánonjogtudomány XIII. századi fellendülésének egyik előfutárává lett<sup>323</sup>. A magyar klerikusok III. Béla alatti párizsi tanulmányai, Stephanusszal való kapcsolatai közismertek<sup>324</sup>, de az apát jogtudósi jelentőségére Gerics professzor hívta fel a magyar történetírás figyelmét. Amennyiben az 1160–1180-as években Párizsban tanult magyar diákok között Anonymus is ott volt, akkor így a kor mércéjével mérve korszerű jogi ismereteinek valószínűsíthető kútfejét is sikerült azonosítani<sup>325</sup>.

Horváth János 1966-os tanulmányának egyik fő eredményét sokáig annak kimutatásában látták, miszerint „P. mester művében több helyütt találjuk annak a félreismerhetetlen bizonyítékát, hogy P. mester a latin és magyar nyelven kívül ismerte a középgörög (bizánci) nyelvet, továbbá valamely török (kun-kumán?) nyelvet, és valamilyen szláv nyelvet is”. A professor erre vonatkozó bizonyítása szerint a gestaszerzőt éppen középgörög nyelvismerete segítette hozzá, hogy Bizánc államberendezkedését, politikai célkitűzéseit (példának okáért a pronóia-rendszer gestabeli visszatükröződését) ábrázolhassa. Horváth e feltevését többek között bizánci terminus technicusok latin megfelelőinek gestabeli meglétével próbálta igazolni, Anonymus török nyelvi ismereteit pedig a gestában feltűnő török népekkel kapcsolatos tájékozottságában, illetve néhány szó (pl. az *Oluptolma*<sup>326</sup>) etimológiájával kísérte meg bizonyítani. P. magister szláv nyelvtudásának hipotézise viszont már korábbi kutatók (C. A. Macartney, I. Tóth Zoltán) bizonyítékain alapult, akik a vlachok 'Blasii'<sup>327</sup> névváltozatát eredeztették valamelyik balkáni szláv nyelvből-nyelvjárásból<sup>328</sup>. Horváth János ábrázolásából a fentiek értelmében egy poliglott személyiség képe bontakozott ki, akinek tág nyelvismerete is hozzájárulhatott a határozott politikai tendenciájú mű megalkotásához<sup>329</sup>.

---

323 Erdő, 1990. 54–57. p.

324 Stephanus Tornacensis III. Bélához, illetve L(őrinc) ispánhoz küldött leveleit ld. CF III. 2181–2182. p.; a magyar klerikusok III. Béla alatti franciaországi iskolázására legújabban ld. Györffy, 1993. 43–44. p.

325 Gerics, 1975. 369–370. p.; Uő., 1987. 235–237. p.

326 Pl. *Silagi*, 1991. 44. p. (cap. 8.)

327 Uo. 76. p. (cap. 26.)

328 Ld. pl. I. Tóth, 1945–1946. 57. p.

Az elmúlt két évtizedben Horváth János (és elődei) fenti kutatásait néhányan meglehetősen szilárd ellenérveket felsorakoztatva vitatták. Váczy Péter 1974-es, a gestát újszerűen keltező tanulmánya a vlach-névvariáns francia nyelvi eredetét mutatta ki, s ezzel újabb bizonyítékot szolgáltatott P. mester párizsi vagy orléansi tanulmányainak feltételezéséhez<sup>330</sup>. A gestairó esetleges török nyelvismeretéről pedig Vékony Gábor nyilatkozott meglehetősen szkepszissel<sup>331</sup>. Részletes elemzésnek azonban csak Anonymus feltételezett görög nyelvi ismereteit vetették alá. Kapitánffy István, az Eötvös Loránd Tudományegyetem görög filológiai tanszékének vezetője kéziratosszerűen értekezésében<sup>332</sup> tárgyalta Horváth János erre vonatkozó érveit. A kutató Horváthnak a szerző görög nyelvi ismereteit bizonyítani hivatott argumentumait így foglalta össze: „1. A *Sobamogera* szót a Gesta szerzője a görög nyelvből magyarázza: *dictus est soba secundum Grecos, id est stultus populus* (c. 45.)<sup>333</sup>. 2. Anonymus latin szövegében találkozunk az *arpalice*<sup>334</sup> és az *embola*<sup>335</sup> szavakkal; az első a szerző egyéni szóalkotása, méghozzá görög szótövből, a második is lehet az, de ha mégsem az ő leleménye, akkor a hozzá kapcsolt szójáték mutatja, hogy görög tudása alapján átlátta jelentését. 3. Végül találunk nála néhány olyan kifejezést, illetve szókapcsolatot, amelyek görög kifejezés tükörfordításának tekinthetők”. E harmadikként felsorakoztatott jelenségcsoporttal kapcsolatban Kapitánffy bebizonyította, hogy a gestaszerző a bizánci államszervezettel kapcsolatba hozható kifejezéseket nem tükörfordítással alkotta meg, hanem valószínűleg latin, ezen belül is biblikus eredetűek, illetve a műben található „intézmények” jogi mibenlétüket tekintve sem felelnek meg feltett görög másuknak. Az ’arpalice’ szóról pedig a disszertáció írója már évtizedekkel korábban kimutatta<sup>336</sup>, hogy nem Anonymus szóalkotása, hanem két helyen is megtalálható egy középkori latin nyelvű Trója-történetben, az *Excidium Troiae*ban, s a mitológiai utalást rejtő adverbiumot — „vadászosan” jelentésben — P. mester valószínűleg szójáték céljából al-

---

329 Horváth, 1966. 1–26. p. Idézet: 1. p.

330 Váczy, 1974. 36–37. p.

331 Vékony, 1991. 70–71. p., de vö. uo. 273–274., 357., 359. p.

332 Kapitánffy, 1993.

333 Sílagi, 1991. 108. p.

334 Uo. 114. p. (cap. 49.): ’Missi vero eorum duces Arpad in silva Turobag *arpalice* ambulantes invenerunt ...’.

335 Uo. 126. p. (cap. 55.): ’Felix igitur Hungarorum *embola* multa periculorum experientia iam securior et exercitior...’.

336 Kapitánffy, 1971.

kalmazta Árpád neve mellett. Az 'embola' szóval kapcsolatosan Kapitánffy vizsont — e helyen Veszprémy Lászlóval is polemizálva<sup>337</sup> — latin római jogi forráshelyre visszavezethető jelentésre ('militum superhabuntantia'), s az egyik XII. századi krónikafolytatásból<sup>338</sup> való átvételre voksolt. A 'Sobamogera' szó vonatkozásában pedig a tanulmányíró csak azt tudta elképzelni, hogy az etimológiát illetően P. mesternek „alkalma volt görögül beszélő személytől tájékozódnia”. Összegezve: Kapitánffy nyomós érvekkel tette kétségessé Horváth Jánosnak P. mester görög nyelvtudását igazolni hivatott bizonyítékait<sup>339</sup>.

Jakubovich Emilnek az 1920-as években elvégzett vizsgálatai kimutatták, hogy a gesta szövegét őrző kódex üresen maradt első oldalán nem egy véletlenül lemaradt díszes címlap, hanem a gesta ma is ismert, csak onnan levakart prologusa volt eredetileg olvasható. Kutatásai azt is meggyőzően igazolták, hogy a szigllával rövidített nevet tartalmazó, 'dictus'-os szerénykedő formula (Apátnak mondott N. stb.) már a XII. században bevett szokás volt a levelek írásakor, s a „Gesta Hungarorum” szerzője azt különböző korabeli iskoláskönyvekből is megismerhette. Jakubovich tanulmányainak közzététele óta az Anonymus-kutatásban kizárólagos nézetté vált, hogy a gesta bevezető szavai csak „mesternek mondott P.” jelentésben, s nem „Előbbmondott mester” értelemben oldhatók fel (mivel a fentiek fényében sohasem létezett a szerzőt teljes nevén „bemutató” díszes címlap)<sup>340</sup>. A jeles tudós eredményeit méltatva joggal írhatta Csapodi Csaba, miszerint „az Anonymus-kérdés ... történetében végre tehát van egy pont, amelyet úgy látszik, véglegesen el lehet fogadni. A »mesternek nevezett P« olvasást, a »praedictus« helyett, Jakubovich óta senki sem vonja kétségbe. Végleges megállapításnak számít az is, hogy a gestaíró neve P-vel kezdődik”<sup>341</sup>.

A tudományos kutatás sajátja, hogy minden „végleges” megállapítást egy újabb „végleges”-nek szánt állásfoglalás követ. Az Anonymus-kutatásnak a fenti kérdéssel kapcsolatos 'consensus'-át Gabriel Silagi törte meg, aki először 1989-ben, majd bővebben szövegkiadásának előszavában és kommentárjában fejtette ki különvéleményét<sup>342</sup>. Silagi szerint a gesta eredeti szövegében megtalálható volt egy magas

337 Veszprémy, 1991. (Embola)

338 SRH I. 369. p.

339 Kapitánffy, 1993. Idézetek: 79–80., 89. p. Itt szeretnénk megköszönni Kapitánffy Istvánnak, hogy értekezésének kéziratát rendelkezésünkre bocsátotta.

340 Jakubovich, 1924–1925. 27–28. p.; *Uő.*, 1925. 183–195. p.

341 Csapodi, 1978. 71–72. p.

342 Silagi, 1989.; *Uő.*, 1991.

rangú személyiséghez szóló ajánlás, ahol Anonymus is neve szerint szerepelt. Ez az ajánlás a ma csak másolatból ismert mű kéziratának elkészültekor már nem lévén aktuális, nem került lemásolásra. Tehát a 'P. dictus'-t újból 'P<re>dictus'-nak (Előbbmondott) kell értelmezni, s a fenti olvasatot a szövegkiadó paleográfiai érvekkel is megtámogatta. Nézete szerint a P iniciálét a 'dictus' szó annyira szorosan követi, hogy azt — bár a rövidítésjel elmaradt a P fölül — csak egybetartozóként, azaz 'P<re>dictus'-ként lehet feloldani. Silagi szerint az is emendációját — vagyis az egyedüli helyes olvasatot — támasztja alá, hogy a szerző kedveli a 'praedictus'-szal való mondatkezdést. Ugyanígy az is a javítás szükségességét jelzi, hogy a P mellől hiányzik az effajta névrövidítésnél mindenképpen szükséges pont.

Gabriel Silagi a fentiek értelmében — vagy inkább a fentiek kedvéért — a gestaszerző 'magister' titulusának is új értelmezését nyújtotta. Véleménye szerint a gesta keletkezésének időszakában — ez Silaginál az 1196–1222 közötti korszak — a 'magister' nem egyetemi végzettséget jelentett, hanem csak egy általánosan használt kancelláriai megkülönböztető cím (*Ehrenname*) volt. Az *Ars dictandikban* található szerénységi formula használata (*V. licet indignus, solo nomine magister* ...) pedig csak gyakorló iskolamesterekre, tanárookra volt jellemző, nem egy királyi notáriusra. Mivel ennek fényében Anonymus tényleg csak neve szerint tartható mesternek, a szerénység kifejezésére nem a legjobb módszert választotta volna, tehát Jakubovich (és tegyük hozzá: Csóka J. Lajos) bizonyítása alapját veszítette, s így egyedül e paleográfiai is helyes 'predictus' olvasat maradt. Mindezekből a fejtegetésekből természetesen az is következik, hogy a továbbiakban helytelen Anonymust P. mester néven emlegetni — legalábbis Silagi szerint<sup>343</sup>.

A német kutató fenti állásfoglalása nem kevesebbet eredményezhet, mint azt, hogy a mérvadó magyar medievisztikai kutatás az 1930-as évek után először nemcsak P betűvel kezdődő nevű személyekkel is megpróbálhatja a „Gesta Hungarorum” íróját azonosítani. Ha Silagi nézeteit elfogadja a magyar középkortudomány, akkor véleményünk szerint az elkövetkező években új Anonymus-jelöltet felsorakoztató szaktanulmányok és dilettáns vélemények tucatjaival fognak megtelni folyóirataink és egyéb sajtóorgánumaink. Mivel a jeles szövegkiadó — majd öt követően Wehli Tünde és Veszprémy László — érdeméből mára már bizonyosak lehetünk abban, hogy a gesta szövegét egyedül őrző kódex IV. Béla (1235–1270) halála előtt keletkezett<sup>344</sup>, így az esetleg szóabajövő jelöltek — egy néhai Béla király jegyzőinek — körét valószínűsíthetően döntő többségben III. Béla kortársai fogják

---

343 Silagi, 1989. 174–175. p.; *Uő.*, 1991. 1–3., 134–135. p. 1–2. jz.

344 *Uő.*, 1991. I. p. 1. jz.; Wehli, 1992.; Veszprémy, 1992. Bővebben ld. I. közl. 147–149. p.

alkotni. A fentiekből következik, hogy nem tűnik haszon nélkül való foglalatosság-  
nak, hogy Silagi régi-új megoldási javaslatának eddigi magyarországi visszhang-  
járól rövid áttekintést adjunk.

Györffy György új kiadásban megjelent korszakos monográfiájának (*Króni-  
kánk és a magyar őstörténet*) függelékében a következőképpen nyilvánított véle-  
ményt a fenti emendációról: „Gabriel Silagi ... kiadásában a gesta kezdő P dictus  
magister szavaiban visszatért a meghaladott P<re>dictus olvasathoz, anélkül, hogy  
eljárását analógiákkal támasztotta volna alá. Mivel e korban az iniciálé általában  
nem tartalmazott rövidítést, hanem a rövidített betűket minuszkulával kiírták Pre  
módján, a szerzőnek nézete bizonyítására facsimilében példák sorát kellett volna  
közzétennie olyan P iniciálék fényképével, amelyek magukban rövidítést is kife-  
jeznek. Enélkül javaslata elfogadhatatlan”<sup>345</sup>.

Szovák Kornél hasonló megjegyzéseket fűzött Silagi javaslatához az új editióról  
megjelent ismertetésében. Mint láttuk, a szövegkiadó szerint a 'praedictus'-os  
mondatkezdések gestabeli száma (5) is javítási javaslatát erősítik, míg Szovák sze-  
rint „a mű 452 mondatra tagolható: hogy ehhez képest jelentős-e statisztikailag 5  
mondatkezdet, illetve hogy a praedictus szó tekinthető-e olyan jelentős kifejezés-  
nek, amire ily nagy ívű érvelést lehet építeni, döntse el a tisztelt olvasó”. A 'ma-  
gister' titulusra, illetve a 'dictus' formulára vonatkozó Silagi-elmélet vonatkozásá-  
ban pedig Szovák így fogalmazta meg véleményét: „A recenzens mindenesetre  
elbizonytalanodott az érvelés olvastán, Jakubovich óriási összehasonlító anyagot  
felsorakoztató érveléséhez képest Silagié messze nem meggyőző, kombinációját  
láthatólag nem is kívánta egzakt módon bizonyítani. Ezek után persze kérdéses az  
is, volt-e joga, hogy a szövegkiadásban a vitatott kifejezést „P<re>dictus”-szal adja  
vissza. Amíg a szakma nem nyilvánított véleményt a kérdésben, illetve amíg a  
szövegkiadó nem bizonyította meggyőzően tételét, az ilyesfajta eljárás teljességgel  
indokolatlan és félrevezető”<sup>346</sup>. Kristó Gyula pedig recenziójában arra utalt, hogy  
Silaginak a gesta kezdő szavairól kifejtett véleménye tulajdonképpen „Fejérpataky  
László nézetének megismétlése”<sup>347</sup>. Az 1991-es Anonymus-kiadás 'predictus'-os  
megoldását tehát — legalábbis ez idáig — hazai medievistáink részéről nagyfokú  
elutasítás kíséri<sup>348</sup>.

---

345 Györffy, (1948) 1993. 184. p. 8. jz.

346 Szovák, 1993. 65–66. p. Idézet: 66. p.

347 Kristó, 1993. 174. p. Fejérpataky László vonatkozó tanulmánya: *Fejérpataky*, 1879.

348 A fentiekkel ellentétben *Silagi* nézetéhez közelálló véleményt fogalmazott meg *Kristó Gyula*  
— kéziratunk lezárása közben megjelent — legújabb, 1991-ben befejezett anyaggyűjtésű

### 3. A gesta IV. Béla kora utánra keltezők szerzőjelöltjei az 1980–1990-es években

Dolgozatunk első közleményéből — ahol a gesta keletkezési idejét érintő kutatásokat értékeltük — már kiderülhetett, hogy az 1980–1990-es években többen újból a XIII. század utolsó harmadára, tehát IV. Béla uralkodása utánra keltezték Anonymus „Gesta Hungarorum”-ának születését. E kutatók többségénél a kései datálás természetesen együttjárt a keltezési időponthoz illő szerzőjelölt keresésével is. E helyen viszont újból fel kell hívnunk a figyelmet arra, hogy az anonymusi mű ilyen kései datálását célzó érvrendszerüket többé-kevésbé romba döntötte a gesta egyetlen — másolati — kéziratának 1992-ben publikussá vált paleográfiai és könyvfestészeti vizsgálata, amely a kódexet meggyőzően keltezte az 1250-es évek tájékára. Ez a tény megkerülhetetlen akadályként tornyosul azon kutatói állásfoglalások elé is, amelyek P. mestert a néhai IV. Béla jegyzőjeként kísérlik meg azonosítani<sup>349</sup>.

Süpek Ottó, a budapesti tudományegyetem francia irodalomtörténetet előadó professzora először 1979-ben tette közzé a Magyar Nemzet hasábjain Anonymus gestájáról vallott nézeteit. A tudós már ekkor is a számmisztika és szimbolikus szemantika módszereivel határozta meg az anonymusi mű keletkezési időpontját, az 1279-es évet. A gesta újszerű datálásának megfelelő írójelöltet azonban szerzőtársa, Katona Imre, a neves etnográfus azonosított. A kutató Süpek Ottó évszerinti keltezését, illetve bizonyos földrajzi kapcsolatokra vonatkozó észrevételeit elfogadva kutatta Anonymus kilétét. Süpek szerint a gesta 48. fejezetében leírt események (Veszprém elfoglalása a római katonáktól) a dunántúli püspöki székhely 1276-os Csák Péter nádor általi feldúlása irodalmi visszatükröződésének tekinthető<sup>350</sup>. Katona — aki szerzőtársa elképzeléseit e földrajzi vonatkozás terén is

---

monográfiájában: „Kiterjedt vizsgálatok folytak annak megállapítására, hogy a *Pdictus magister* megjelölést miként értelmezzük. Mivel ezt általában *P. dictus magister*ként (‘mesternek mondott P.’) oldották fel, a P. szigla okán P kezdőbetűs személyeket kerestek a gesta írójaként. Ha azonban a ránk maradt egyetlen (másolati) példányon szigorúan frástörténeti szempontból vizsgáljuk e megnevezést (márpedig alapvetően ilyen szempontból kell vizsgálni), akkor Fejérpataky László véleményének kellene igazat adnunk, aki szerint a *Pdictus predictus*nak (‘előbbmondott’) olandó fel”. (Kristó, 1994. 8. p.)

349 Ld. 343. jz.

350 *Silagi*, 1991. 112. p.

akceptálta — Anonymust Szécsi Pál veszprémi prépostban, későbbi pécsi adminisztrátorban, illetve püspökben (1287–1306) identifikaálta.

A prépost családja a külföldi eredetű Balog nemzetségből eredt, s Pál unokaöccse volt a IV. Béla utolsó éveiben működő — és később Vékony Gábor Anonymus-jelöltjeként szereplő — Pál veszprémi püspöknek (1263–1274). Katona Imre szerint a király mellett az országot járó, birtokvizsgálatokat is végző rokonai — Szécsi Miklós étekgófogómester, illetve a veszprémi püspök — utazásaikra magukkal vihették ifjú rokonukat is, aki így szerezhette meg a gestaiban megmutatókozó országos helyismeretét. Veszprém kapcsán válik értelmezhetővé a 'dictus magister' megjelölés is. Nagybátyjának püspöki működése alatt a veszprémi iskolában tanító Pál prépost — IV. Béla esetleges korábbi notáriusa — a város és az intézmény pusztulása és a Kőszegi családba tartozó Péter püspöksége idején (1275–1288) távozni kényszerülhetett Veszprémből, s miután oktatói tevékenysége megszűnt, a gesta megírásának évében (1279) már csak névleg lehetett mester. A gestaíró rokonszenvezhetett a Csákokkal, erre a gestaiban is találunk utalásokat. Katona azonosította Pál prépostnak a gesta prológusában említett N. barátját is Kán Miklós erdélyi prépost, választott esztergomi érsek (1273, 1276–1278) személyében, akinek sürgetésére kezdhette el írni a gestát 1273 körül, s 1277 körül kívánta befejezni, Miklós érseki megerősítésének idejére, de végül csak 1279-ben készült el vele. E dátumból pedig Turda püspök személye is megfejlthetővé vált — legalábbis Katona Imre szerint —, aki valószínűleg az új érsekkel, Lodomérral (1279–1298) azonosítható. Katona összegző véleménye szerint a gestaszerző „főúri származású, öntudatos, művelt és meglehetősen világias gondolkodású egyházi férfiú lehetett, akinek töretlen királyhűsége, a németekkel szembeni ellenszenvé és a kunok iránt érzett rokonszenve egyaránt kimutatható”<sup>351</sup>.

Az új szerzőjelölt életpályáját korrekten ismertető Katona Imre nézetünk szerint egy perdöntő érvet sem tudott felhozni a tényleg komoly műveltségű Pál<sup>352</sup> szerzősége mellett, s több felvetése teljességgel igazolhatatlan. Erre csak egy példát említenénk: Kán nembeli Miklóst a mérvadó magyar történetírás — korabeli források tanúságára építve — nem irodalompártoló főpapként, hanem az 1270-es évek egyik igen világias életvitelű, hatalomvágyó prelátusaként ábrázolja<sup>353</sup>.

Süpek Ottó professzor 1989–1990-ben franciául, majd 1992-ben magyarul is közzétett nagyszabású Anonymus-dolgozatában<sup>354</sup> viszont — elvette Katona Imre

351 Süpek–Katona, 1979. jún. 28., 5. p.; jún. 29., 5. p. Idézet: jún. 28., 5. p.

352 Veszprémben elpusztított könyvtáráról ld. Mon. Str. II., nr. 352., 349. p.

353 Ld. Pauler, 1899. II. 256., 307–308., 367–368. p.; Szűcs, 1993. 282–283. p. stb.

javaslatát — újabb szerzőjelöltet léptetett fel. Már első megállapítása is egy addig általánosan vallott nézettel való szakítást jelentett, miszerint a gestaíró világi személy volt. Süpek szerint a középkori francia irodalom első történeti énekének (*Gormont et Isebart*) példáját tartva szem előtt, ahol a lényeges mondanivalót (a francia lovagok halálát) rímessé váló sorokban beszéli el az énekszerző, ugyanígy Anonymus is „maga hangsúlyozza világi minőségét”, mikor a prózát versre váltva jelenti ki, „hogy litterátor deákként megajándékozta hazáját egy írásművel”<sup>355</sup>. A kezdő P betű Süpek szerint a gesta zárótételében — pontosabban: zárószavában (*in perpetuum*)<sup>356</sup> — konkrét személynévvé teljesedik: „ez ugyanis a középkor etimologizálási szokása ..., ami nem követelte meg a betűk vagy a szótagok teljes azonosságát, s ezért rímelhet a négyzótagú »in eternum« az ötszótagú, ám négyzótagúan ejtett »in perpetuum«-mal, ez a jelentés ugyanis a »per Petum«, a »per Petrum«, ami azt mondja, hogy a gesztát Péter írta, akit magyaros latinul Petus-nak, azaz Petrusnak neveznek. Az ilyen retorikai eljárás általános a középkorban”. Azt jelen tanulmány olvasóinak értékelésére bízunk, hogy a fenti érvelés mennyiben mérhető össze a gestát III. Béla korára datáló kutatók szerzőkeresési metódusával, saját Anonymus-jelöltjük mellett bizonyító argumentumaik súlyával.

Süpek Ottó a 'P. dictus magister ac ... notarius' kifejezésnek is újszerű értelmezését nyújtotta: „A »dictus« jelző ugyanis az »ac« kötőszó mellérendelő természetűe miatt a »notarius«-nak is minősítője, s ez azt jelenti, hogy Péter magiszteri címe nem egyetemi rangként szerepel, nem a »magister artium«-ra vonatkozik, hiszen ezt a »dictus« attributum nélkül is használhatta volna; viszont olyan főúri rangot jelölhet, amelyben a mester szó a funkcióra utal, mint például a főlovászmester, a »magister agazonum« esetében is, s a »dictus« jelző mutatja, hogy csak e funkció betöltésének idején nevezték magiszternek”. A 'dictus ... notarius' kitétel pedig a tanulmány szerző szerint — mivel Péter nevű notáriusa nem volt IV. Béla királynak sem — csak egyfajta tapasztalatszerzés céljából folytatott „félhivatalos” kancelláriai jegyzősködést jelezhetett. A szerző Süpek szerint a fentiek értelmében „magyar főnemes volt, s az arisztokrácia egyik csoportjának, egyik politikai pártjának érdekében írta meg művét”. A professzor — miként már bemutattuk — a

---

354 Süpek, 1989–1990. = Süpek, 1992.

355 Silagi, 1991. 30. p. (prologus): 'Felix igitur Hungaria, cui sunt dona data varia. Omnibus enim horis gaudeat de munere sui litteratoris ...'.

356 Uo. 132. p. (cap. 57.): 'Et dum beatus rex Stephanus verba vite predicaret et Hungaros baptizaret, tunc Thonuzoba in fide vanus noluit esse Christianus, sed cum uxore vivus ad portum Obad est sepultus, ut ne baptizando ipse et uxor sua viverent cum Christo in eternum, sed Urcun filius suos, Christianus factus vivit cum Christo in perpetuum'.

gesta megírásának időpontját is 1279 őszére, az Abák általa feltételezett hatalomátvételi törekvéseinek csúcspontjára helyezte<sup>357</sup>, s a szerzőjelöltet is a korszak egyik ismert oligarchájában, Aba nembeli Péterben, a későbbi országbíróban (1280–1281) határozta meg. Süpek Ottó szerint Péter családja törekvéseinek egyfajta irodalmi propagátora volt, s a gesta több szereplőjében — a kun Edumenben, Potában, Turda püspökben — is önmagát jelenítette meg. A tanulmányíró a gesta (s főként a kódex P iniciáléjának) egész általa elképzelt szimbólumrendszerét — bizony állíthatjuk: tendenciózusan — a fenti koncepció alapján kísérelte meg magyarázni. A Süpek-féle módszerrel szembeni szkeptikus állásfoglalásunkat talán az alábbi példa is megvilágíthatja.

A professor szerint a P iniciálé szimbolikája is a korszak egyik botrányának: IV. (Kun) László királyunk (1272–1290) házassági nehézségeinek, utódnélküliségének, felesége eltaszításának illusztrálásában csúcsozott ki<sup>358</sup>. „Magister Petrus tehát a geszta illuminátorával, aki valószínűleg párizsi eredetű volt, a »P« szigla szárára két egymásba ölelkező csigát stilizáltat, ami a szimbólumok nyelvén azt az óhajt, az Aba és a Csák dinasztianak azt az állásfoglalását jelzi, hogy a király békéljen meg feleségével a trónörökös létrehozása végett: a csiga ugyanis az örök visszatérésnek és szerelemnek, a bő termékenységnek s az okosságának jelképes állata volt a középkor hite szerint”.

Nézetünk szerint a fenti magyarázatot — eredendő valószínűtlensége mellett — a következő problémák terhelik: a kódex bizonyosan korábban keletkezett az 1279-es időpontnál, illetve a P iniciálé díszítésének konkrét jelentéssel való felruházását, ideológiai tartalommal való azonosítását — amelyet Karsai Géza kezdeményezett — a mérvadó magyarországi kutatás, s különösen az arra leginkább illetékes művészettörténészek máig nem igazolták<sup>359</sup>. Úgy hisszük, Süpek Ottó több szálon futó és olykor önellentmondásoktól sem mentes bizonyításának argumentumai a gesta keletkezésének időpontját meghatározni kívánó érveihez<sup>360</sup> hasonlóan nem támasztják alá azon feltételezését, hogy a „Gesta Hungarorum”-ot 1279-ben Aba nembeli Péter alkotta volna meg<sup>361</sup>. Azt viszont továbbra is meggyőződéssel állít-

---

357 Süpek feltételezése, miszerint „Kun László, a Csákok és az Abák támogatásával szembeszállt mindennel, ami római volt, ami Fermoi Fülöp pápai legátus renderemtő működéséhez kapcsolódott, s természetes reakcióként Kelet felé tájékozódott” (Süpek, 1992. 15. p.), illetve hipotézi- se Aba Amadé királyi ambícióiról igen kevés elemében egyezik meg a korszak avatott kutatóinak állásfoglalásával: *Pauler*, 1899. II. 366–370. p.; *Szücs*, 1993. 301–310. p.

358 Vö. *Pauler*, 1899. II. 357., 393–398. p.; *Szücs*, 1993. 308., 316–317. p.

359 Ld. pl. *Wehli*, 1992.

360 Ld. I. közl. 128–130. p.

juk, hogy Süpek professzor egyes irodalmi tárgyú megfigyelései nagyban elősegítik a „Gesta Hungarorum” európai — és különösen franciaországi — mintáinak megismerését, azonosítását.

Az anonymusi gesta keletkezését IV. Béla kora utánra datáló kutatói állásfoglalások közül a legnagyobb figyelmet kétségkívül Vékony Gábor 1991-ben több részben megjelent tanulmánya keltette<sup>362</sup>. Az ELTE régészeti tanszékének munkatársa minden eddiginél nagyobb számú — régészeti, történeti, filológiai — bizonyíték bevonásával kísérelte meg Anonymus művének születését a XIII. század hetvenes évtizedére — pontosabban 1273 tavaszára — keltezni. A magyar közép-kutatás több jeles képviselője (Kristó Gyula, Veszprémy László) azonban Vékony számos bizonyítékát megkérdőjelezte, s jelen sorok írója is megpróbálta felhívni a figyelmet a tanulmány szerző néhány érvének kevésbé hihető voltára<sup>363</sup>. E helyen viszont nem a Vékony által adott kormeghatározás buktatóival, hanem a nagyhatású tanulmányban megjelölt új szerzőjelölt bemutatásával kell foglalkoznunk.

Vékony Gábor szerint Anonymus munkája egy tudatosan I. Béla korára hamisított apokrif ősgesta, a gesta születésének időszakára való utalásokkal. A munka megírásának politikai célja volt: az Anjouk által támadott Árpád-ház jogának védelme. Az 1270-es évek nagy oligarcha-csoportosulásai közül a gestaszerző a Csákok oldalán állt, főként a Kőszegiek ellenében, s művében számos helyen vitatkozott történetíró elődeivel, különösen az V. István-kori krónika szerzőjével, Ákos mesterrel. A tanulmány szerző szerint a kódex paleográfiai és szerkesztésbeli következtetései sem egy másoló hibáinak tudhatók be, hanem az autográf kéziratot tudatosan szerkesztette töredékesnek a gesta szerzője<sup>364</sup>.

A kutató szerint „meglehetősen kétséges”, hogy a szerzőkeresés folyamatában „a P kezdőbetűvel juthatunk-e valamire, amikor szerzőnk egy apokrif munkát ír, azt akarja elhíttetni, hogy a XIII. századi mű a XI. században keletkezett. Természetesen minél kevesebb árulkodó nyomot fog maga után hagyni, így még azt is kérdésesnek kell tartanunk, hogy neve egyáltalán P betűvel kezdődött. Láthattuk azonban, hogy Anonymus hibák sorát követi el, bizonyára találhatók művében olyan jellemzők, amelyek árulkodnak is a szerzőről”. A prologus bevezető soraiból — ahol a gesta szerzője önmagáról, s N. barátjáról szól — a tanulmány írója Csóka J.

---

361 Süpek, 1992. Idézetek: 8., 10., 12., 13., 16. p.

362 Vékony, 1991.

363 Veszprémy, 1993.; Kristó, 1994. 24–35. p.; vö. I. közl. 128–147. p.

364 Vékony, 1991. 58–73., 135–158., 263–275. p.

Lajost követve arra következtetett, hogy P. mester esetleg valamelyik hazai káptalani iskolában taníthatott (erre utalna a 'scholare studium' kifejezés). Mivel a bevezető egy, a korban szinte kötelező irodalmi forma, a fiktív levél műfajába tartozik, így Vékony szerint a gestaszerző barátjának valós mivolta is megkérdőjeleződhet. A szerző nem tartotta problémamentesnek a gestaíró feltett párizsi tanulmányait sem, de egyetemi végzettségének hipotézisét mindenképpen elfogadta.

Az Életünk-beli tanulmány írójának is feltűnt Bors, Velek és Turda püspök szereplése a gestában, s András 1225-ös, Velek duxot említő oklevele<sup>365</sup>. Vékony a két kútfőből arra a sejtésre jutott, hogy gestaírónak — főként Bors kiemelt szereplése okán — „valami kapcsolata lehetett a Miskolc nemzetséghez”, de ennek mibenlétét nem tudta meghatározni. Turda említését pedig a szó török vagy szláv etimológiájának figyelembevételével rejtett utalásnak fogta fel, amelyet esetleg a püspökök állhatosságára kell vonatkoztatnunk. A tanulmányíró további bevezető megállapításai is csak a szerzőkeresés problematikájának körüljárását célozták. Így a fiktív N. barát 'venerabilis' címe alapján arra gondolt, hogy az illető bizonyosan főpapi méltóságot viselt, s mivel Anonymus először magát említi a prologusban, ezért a középkori levélírás szabályai szerint neki is hasonló — vagy még magasabb — rangban kellett állnia. A következtetés helytálló, bár nézetünk szerint a fiktív levél fiktív címzettjének — ezek Vékony állításai! — 'venerabilis' titulusa is lehet fiktív, s így elesik annak a feltételezésnek a szükségessége, hogy Anonymus püspök volt.

„Ha N. létezésében kétségeink is lehetnek, azért nem mernénk komolyan gondolni, hogy szerzőnk még nevének kezdőbetűje helyett is mást írt volna” — fogalmazta meg a fentiek fényében kissé meglepő módon véleményét Vékony Gábor, s így végül ő is az 1270-es években élő P kezdőbetűs püspökök között kezdte el keresni a „Gesta Hungarorum” szerzőjét. A korszakból két Péter és egy Pál nevű főpapot ismerünk. Héder nembeli (Kőszegi) Péter veszprémi püspök éppen a gestának a tanulmány szerző által megállapított Kőszegi-ellenes tendenciája miatt nem kerülhetett szóba, míg Monoszló nembeli Péter erdélyi püspököt (1270–1307) szintén családjának Csák-ellenes állásfoglalása és a gestabeli gyér erdélyi vonatkozások miatt nem lehetett P. mesterrel azonosítani. A harmadik prelátus, Pál veszprémi püspök (1263–1274) — Pray György egykori Anonymus-jelöltje<sup>366</sup> — azonban felkeltette Vékony Gábor érdeklődését.

---

365 Ld. 196. jz.

366 Pray, 1774. 73. p.

Pál püspökről — akinek nemzetségi hovatartozása vitatott — első adatunk 1256-ból való, ekkor pozsonyi prépost volt<sup>367</sup> és 1259-től királyi alkancellár<sup>368</sup>. 1260 decemberétől fehérvári prépost<sup>369</sup>, majd 1263-ban került a veszprémi egyházmegye élére<sup>370</sup>. Egyházi tisztségein kívül királynéi (1263–1270), majd 1272-től több megszakítással királyi kancellárként is működött. Utolsó adatunk 1274 decemberéből<sup>371</sup> van rá, ezután valószínűleg meghalt. V. István alatt diplomáciai tevékenységet is kifejtett<sup>372</sup>, s gondos főpásztorként ő adott szabályzatot a későbbi pálos remetéknek. Vékony feltevésekbe is bocsátkozott Pál 1256 előtti — biztos forrásadatokat nélkülöző — életpályájáról. Így — Hajnal István nyomán — vele azonosította azt a Pál papot, aki 1237-ben a Hahót nembeliek birtokügyében volt királyi kiküldött<sup>373</sup>, s feltételezése szerint a későbbi veszprémi püspökkel identifikálható az 1251–1255 között szereplő Pál mester, esztergomi olvasókanonok<sup>374</sup> is.

A tanulmány szerző szerint bizonyos adatok arra mutatnak, hogy Pál azonosítható a gesta szerzőjével. A gesta-ban szereplő veszprémi vonatkozások — Ösbő és Öse szereplése, a vár elfoglalása stb.<sup>375</sup> — „Anonymus közvetlen kapcsolatát sejteti Veszprémmel”. Ösbő Szalók apjaként szerepel a gesta-ban<sup>376</sup>, s a későbbi Szalók nemzetség is Veszprém megyében volt birtokos. A Veszprémre utaló adatok mellett Vékony szerint azt sem „gondolhatjuk véletlennek, hogy Pál veszprémi püspök testvérének, Benedeknek birtoktömbje szomszédságából a Gesta-ban minden birtokos szerepel, kivéve e XIII. században beköltöző Bajótiakat<sup>377</sup>. Különösen akkor nem, ha éppen egy Benedeknek adott oklevélben a Tordos nemzetség neve váratlanul Turda alakban jelenik meg<sup>378</sup>, s az oklevél kiállítója a Pál püspök irányí-

---

367 Reg. Arp., nr. 1109.

368 Uo., nr. 1212.

369 Uo., nr. 1249.

370 Uo., nr. 1372.

371 Uo., nr. 2567.

372 *Pauler*, 1899. II. 272–276. p.

373 Reg. Arp., nr. 632.; *Hajnal*, 1914. 12. p.

374 Reg. Arp., nr. 938., 1368.

375 Ld. pl. *Silagi*, 1991. 112. p. (cap. 48.): 'Tunc Usubu et Euse ordinato exercitu contra Romanos milites, qui castrum Bezprem custodiebant, pugnare acriter ceperunt'.

376 Uo.: 'Usubu, pater Zolocu'.

377 Benedek comes a Komárom megyei Tát és Bajót környékén volt birtokos, szomszédságára ld. *Györffy*, 1963-1987. II. 212., 214., 228., 306. p.

totta királynéi kancellária, s Anonymus művében egyetlen magyar püspök szerepel, azt pedig éppen Turdának hívják”.

Vékony szerint a Pál nevéhez kapcsolható pálos szabályzat és a gestabeli vérszerződéspontok között figyelmen kívül nem hagyható szövegegyezések figyelhetőek meg (*Quorum nomina haec sunt/ fuerunt, subiacere*). A tanulmány szerző szerint a már más kutatók által is kimutatott azonosság a százdi apátság 1067-es keltezésű alapítólevele és a gesta egyes helynévcsoportjai között<sup>379</sup> is annak köszönhető, hogy Pál jelen lehetett az oklevél 1267-es átírásánál és megerősítésénél. Ugyanígy azonos frazeológia figyelhető meg IV. Béla ún. „tatárlevele” (1248?)<sup>380</sup> és a gesta viszonylatában (*contradicere, dimicare contra aliquem*). Vékony Gábor szerint ez „azt is jelentené, hogy a gesta szerzője 1248-ban IV. Béla környezetében található”, s az esetleg rá vonatkozatható 1237-es időpont és az 1248-as dátum között végezhetette külhoni egyetemi tanulmányait.

Anonymus műve elkészítéséhez számos korabeli történeti, illetve jogi munkát felhasználhatott, s ehhez bizonyára egy viszonylag gazdag könyvtárra volt szüksége. Csóka J. Lajos Pannónhalmára gondolt, Vékony Gábor szerint ez a megfigyelés is Veszprémhez vezet. A tanulmány szerző szerint „egyenes adatunk van arra, hogy Veszprémben a XIII. század hetvenes éveiben egyetem működött”. Ezt mindenképpen túlzó állításnak kell tartanunk, hiszen az utóbbi évtizedekben ezt a nézetet csak a jeles veszprémi helytörténész, Gutheil Jenő vallotta<sup>381</sup>, míg a kutatás már régen tisztázta, hogy a dunántúli püspöki székhelyen „csak” magas színvonalú káptalani studium működött, ahol folyt jogoktatás is<sup>382</sup>. A város már említett 1276-os elpusztításával az iskolát is tönkretették s ekkorról van adatunk a már elhunyt püspök unokaöccsének — Katona Imre szerzőjelöltjének —, Pál prépostnak ’ex successione suorum progenitorum’ származó megsemmisült gazdag könyvtárról<sup>383</sup>. Ez a könyvgyűjtemény Vékony szerint természetesen Pál püspöké lehetett, akinek ez nyújtott segítséget a pálos szabályzat, a gesta és talán a prológusban említett Trója-történet elkészítéséhez is.

---

378 Mon. Str. I., nr. 691., 530. p.

379 DHA I. 182–185. p., nr. 58.; az oklevél és a gesta közti egyezésekre ld. Csóka, 1967. 463–464. p.; Györffy, 1970. = Györffy, 1988. 46. p.

380 Reg. Arp., nr. 933a.

381 Gutheil, 1961.; Uő., 1977. 126–137. p.

382 Békefi, 1910. 160–173. p.; Bónis, 1971. 26–27. p.

383 Ld. 351. jz.

Vékony szerint nemcsak a püspökkel sokat pereskedő óbudai prépost és a „Gesta Hungarorum” lapjain oly sokat vitatott történetíró-előd Ákos mester, hanem az anonimusi művet krónikája írásakor biztosan felhasználó Kézai Simon<sup>384</sup> is Veszprémen át kapcsolódhatott P. mesterhez és gestájához. Kun László krónikása külföldi tanulmányainak tematikáját kimerítően tisztázta a hazai kutatás<sup>385</sup>, viszont Vékony szerint stúdiumait éppen a Pál püspök alatt virágkorát élő veszprémi „főiskolán” kezdhetette, „s 1276 után, amikor a veszprémi főiskola elpusztult, Franciaországba indult, de végül Itáliában fejezte be tanulmányait. 1273–1276 között itt olvashatta a Gestát, de az sem kizárt, hogy itt hallott valamelyik tanítójától részleteket a Gestából, amelyeket gondosan lejegyzett. Mivel a Gesta használatának nyomait Kézain kívül sehol sem találjuk a magyarországi középkori irodalomban, bizonyosra vehető, hogy a mű — egyébként — ismeretlen külföldi sorsa 1276-ban kezdődött, amikor Csák Péter feldúlta Veszprémet”.

Vékony Gábor filológiai érvei alapján Pál püspök csak Ákos mester 1270–1272 körül elkészült gestájának ismeretében írhatta meg munkáját. Erre a kancellári tisztségből való időleges eltávolítása és Kán nembeli Miklós választott érsekkel való felváltása (1273 február–június) teremthetett alkalmat. A tanulmány szerző szerint ez a „helycsere” magyarázhatja meg Pál püspök azon elfogult eljárását, hogy a „Gesta Hungarorum”-ban ismeretlen nemzetségek rokonságában<sup>386</sup> szerepelteti az V. István-kori krónikásnál még az erdélyi Gyuláktól származó Kán genus<sup>387</sup>.

Vékony hatalmas „bizonyító” anyagot felmutató szerzőazonosításában jelen sorok írója azt tartja elsődlegesen problematikusnak — a megcáfolt premisszán: a gestakeletkezés 1273-as datálásán kívül —, hogy a korábbi kutatások néhány általánosan elfogadottnak számító eredményével (ilyennek tekinthetjük például a gestában megmutatkozó felső-tiszavidéki hagyomány feltárását) meg sem próbált vitatkozni. Filológiai, a magyar krónikairodalmat érintő vizsgálódásait — az Ákos mester–Anonymus–Kézai történetírói láncra vonatkozó eredményeit — semmiképpen sem látjuk igazoltnak, hasonlóképpen az olykor igen erőltetettnek tűnő szöveg-összehasonlításokhoz. Érvelése sokszor elvarratlan szálakat is tartalmaz (lásd az általa feltételezett tanári–magisteri tevékenységet, amelyet Pál püspök ese-

---

384 Anonymus és Kézai művének kapcsolatáról ld. pl. Györffy, (1948) 1993. 138–145. p.

385 Szűcs, 1973. 831–832. p.

386 Silagi, 1991. 42. p. (cap. 6.), 68. p. (cap. 20.): ’Tuhutum, pater Horca, avus Geula et Zumbor, a quibus genus Moglout descendit’.

387 Mályusz, 1971. 59–60. p. Az egésze ld. Vékony, 1991. 355–375. p. Idézetek: 355., 358., 363., 365., 366., 367., 369., 370., 372. p.

tében meg sem kísérelt bizonyítani), s a források tanúságától elrugaszkodó kombinációk is elég valószínűtlen megoldásokhoz vezettek (ilyennek tekinthető IV. Béla „tatárlevele” szerzőségének kérdése is). A gestakézirat autográf mivoltára vonatkozó — általunk részletesen nem tárgyalt — észrevételei pedig szakmai megalapozottságuk vonatkozásában semmiképpen sem tekinthetők azonos minőségűnek Veszprémy Lászlónak a kódex másolat voltát bizonyító érvelésével.

Az 1970–1990-es évek Anonymus személyének kiderítését célzó kutatásainak bemutatását itt lezárhatjuk. Áttekintésünkben kiderülhetett, hogy az elmúlt évtizedek vizsgálódásaiban egyaránt fellelhetők voltak komoly érveket felvonultató azonosítási kísérletek és az igazolatlan teóriák világába utalható megközelítési próbálkozások. A szerzőkeresés több évszázados előtörténetét tekintetbe véve, teljesen jogosultnak tarthatjuk a felmerült Anonymus-jelöltekkel szembeni szkepszist, de a közelmúlt egyre inkább szakszerűbbé váló, főként filológiai–szövegkritikai indíttatású identifikálási törekvései némi reményt nyújthatnak arra, hogy a jövőben talán név szerint is megismerhetővé válik a „Gesta Hungarorum” szerzője.

### Könyvészeti rövidítések jegyzéke

- Ae Aetas. Történettudományi folyóirat.
- ÁÚO Árpádkori új okmánytár. Codex diplomaticus Arpadianus continuatus. Közzé teszi Wenzel Gusztáv. I–XII. Pest, 1860–Bp., 1874.  
(Monumenta Hungariae Historica. Diplomata).
- AUSzegAH Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae. Acta Historica.
- Békefi, 1910. *Békefi Remig*: A káptalani iskolák Magyarországon 1540-ig. Bp., 1910.
- Bónis, 1964. *Bónis, György*: Einflüsse des römischen Rechts in Ungarn. Mediolani 1964. (Ius Romanum Medii Aevi. Pars V, 10).
- Bónis, 1971. *Bónis György*: A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon. Bp., 1971.
- CAH Chartae Antiquissimae Hungariae ab anno 1001 usque ad annum 1196. Composuit *Georgius Györffy*. Bp., 1994.
- CF Catalogus fontium Historiae Hungaricae aevo ducum et regum ex stirpe Arpad descendentium ab anno Christi DCCC usque ad annum MCCC. Collegit *Albinus Franciscus Gombos*. I–III. Budapestini 1937–1938.
- Csapodi, 1978. *Csapodi Csaba*: Az Anonymus-kérdés története. Bp., 1978. (Gyorsuló idő)
- Csóka, 1962. *Csóka J. Lajos*: Ki volt Anonymus?  
In: MNy, 58. (1962) 153–159., 336–346. p.
- Csóka, 1967. *Csóka J. Lajos*: A latin nyelvű történeti irodalom kialakulása Magyarországon a XI–XIV. században. Bp., 1967. (Irodalomtörténeti könyvtár 20.)

- Csóka*, 1976. *Csóka J. Lajos*: Észrevételek a „P. dictus magister” értelmezéséhez. In: ItK, 80. (1976) 193–202. p.
- DHA *Diplomata Hungariae Antiquissima (accedunt epistolae et acta ad historiam Hungariae pertinentia). I. Ab anno 1000 usque ad annum 1131. Edendo operi praefuit Georgius Györffy.* Budapestini MCMXCII.
- Eckhardt*, 1927–1928. *Eckhardt Sándor*: A pannoniai hun történet keletkezése. In: Sz, 61–62. (1927–1928) 465–491., 605–632. p.
- Erdő*, 1990. *Erdő, Péter*: Introductio in historiam scientiae canonicae. (Praenotanda ad Codicem). Roma, 1990.
- F. *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. Studio et opera Georgii Fejér.* I–XI. Buda, 1829–1844.
- Fehértói*, 1993. *Fehértói Katalin*: Kísérlet Velek, Torda püspök és Anonymus új megközelítésére. In: MNY, 89. (1993) 319–328. p.
- Fejérpataky*, 1879. *Fejérpataky László*: Még egyszer Anonymus. In: Sz, 13. (1879) 249–252. p.
- Gerics*, 1975. *Gerics József*: Az államszuverenitás védelme és a „két jog” alkalmazásának szempontjai XII–XIII. századi krónikáinkban. In: TSz, 18. (1975) 353–372. p.
- Gerics*, 1987. *Gerics József*: A korai rendiség Európában és Magyarországon. Bp., 1987.
- Gutheil*, 1961. *Gutheil Jenő*: Veszprém Árpád-kori jogi főiskolája — az első magyar egyetem. In: Vigilia, 26. (1961) 454–468. p.
- Gutheil*, 1977. *Gutheil Jenő*: Az Árpád-kori Veszprém. Veszprém, 1977. (Veszprém Megyei Levéltár kiadványai 1.)
- Györffy*, (1948) 1993. *Györffy György*: Krónikáink és a magyar őstörténet. Bp., 1948. (Második kiadása a következő kiegészítéssel: Régi kérdések — új válaszok a magyar krónikákról, az ősmundákról és a vezérekről. Bp., 1993.)

- Györffy*, 1951. *Györffy György*: Jegyzetek Anonymus tulajdonneveihez. In: MNy, 47. (1951) 46–50. p.
- Györffy*, 1963–1987. *Györffy György*: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. I–III. Bp., 1963–1987.
- Györffy*, 1970. *Györffy György*: Anonymus Gesta Hungarorumának kora és hitelessége. In: ItK, 74. (1970) 1–13. p.
- Györffy*, 1973. *Györffy György*: Budapest története az Árpád-korban. In: Budapest története az őskortól az Árpád-kor végéig. Szerk.: Gerevich László. Bp., 1973. 217–349. p. (Budapest története I.)
- Györffy*, 1988. *Györffy György*: Anonymus. Rejtély avagy történeti forrás? Válogatott tanulmányok. Bp., 1988. (Hermész Könyvek)
- Györffy*, 1993. *Györffy György*: Jób érsek kiválasztása az esztergomi érseki széke és ennek következményei. In: Strigonium Antiquum, 2. (1993) 43–46. p.
- Györffy*, 1994. *Györffy György*: Megjegyzés Turda püspökről. In: MNy, 90. (1994) 317–319. p.
- Györy*, 1948. *Györy János*: Gesta regum — gesta nobilium. Tanulmány Anonymus krónikájáról. Bp., 1948. (Az Országos Széchényi Könyvtár kiadványai XXIX.)
- Hadrovics*, 1955. *Hadrovics László*: Az ómagyar Trója-regény nyomai a délszláv irodalomban. Bp., 1955. (A Magyar Nyelvtudományi Társaság kiadványai 89.)
- Hajnal*, 1914. *Hajnal István*: IV. Béla király kancelláriájáról. In: T, 32. (1914) 1–19. p.
- HK Hadtörténelmi Közlemények
- Hóman*, 1912. *Hóman Bálint*: A honfoglaló törzsek megtelepedése. In: T, 30. (1912) 89–114. p. = *Uő.*: Magyar középkor. Bp., 1938. 63–109. p.

- Hóman*, 1925. *Hóman Bálint: A Szent László-kori Gesta Ungarorum* és XII–XIII. századi leszármazói. (Forrástanulmány). Bp., 1925.
- Horváth*, 1966. *Horváth János: P. mester és műve.*  
In: ItK, 70. (1966) 1–53., 261–282. p.
- Horváth*, 1974. *Horváth János: Anonymus és a Kassai Kódex.*  
In: Középkori kútfőink, 81–110. p.
- ItK Irodalomtörténeti Közlemények
- Jakubovich*, 1924–1925. *Jakubovich Emil: Adalékok legrégebb nyelvemlékes okleveleink és krónikáink íróinak személyéhez.*  
In: MNy, 20. (1924) 129–132., 21. (1925) 25–38. p.
- Jakubovich*, 1925. *Jakubovich Emil: P. mester. (Adalékok az Anonymus-kérdéshez).* In: Emlékkönyv dr. gróf Klebelsberg Kuno negyedszázados kultúrpolitikai működésének emlékére születésének ötvenedik évfordulóján. Bp., 1925. 169–213. p.
- Jakubovich*, 1926. *Jakubovich Emil: Adalékok az Anonymus-kérdéshez.*  
In: Akadémiai Értestő, 38. (1926) 143–171. p.
- Kapitánffy*, 1971. *Kapitánffy István: Anonymus és az Excidium Troiae.*  
In: ItK, 75. (1971) 726–729. p.
- Kapitánffy*, 1993. *Kapitánffy István: Hungarobyzantina. (Bizánc és a görögység középkori magyarországi forrásokban). Kézíratos kandidátusi értekezés. Bp., 1993.*
- Karácsonyi*, 1900–1901. *Karácsonyi János: A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig. I–III. Bp., 1900–1901.*
- Kosztá*, 1988. *Kosztá László: Adalékok a székesegyházi alsópapság XIII–XIV. századi történetéhez.*  
In: AUSzegAH, 86. (1988) 15–25. p.
- Kosztá*, 1994. *Kosztá László: Egy francia származású főpap Magyarországon. Bertalan pécsi püspök (1219–1251).*  
In: Ae, 1994/1. 64–88. p.

- Középkori kútfőink      Középkori kútfőink kritikus kérdései.  
Szerk.: Horváth János–Székely György. Bp., 1974.  
(Memoria Saeculorum Hungariae I.)
- Kristó, 1968.      *Kristó Gyula*: Megjegyzések középkori historiográfiánkhoz.  
In: Sz, 102. (1968) 610–613. p.
- Kristó, 1979.      *Kristó Gyula*: Szempontok Anonymus gestájának megítéléséhez. AUSzegAH, 66. (1979) 45–59. p.  
(Szempontok)      = *Uő.*: Tanulmányok az Árpád-korról. Bp., 1983.  
369–392., 575–579. p. (Nemzet és emlékezet)
- Kristó, 1979. (Ki volt)      *Kristó Gyula*: Ki volt és mikor élt Anonymus?  
In: História, 1. (1979) 2. sz. 14–15. p.
- Kristó, 1984.      *Kristó Gyula*: A korai feudalizmus (1116–1241).  
In: Magyarország története. Előzmények és magyar történet  
1242-ig. Főszerk.: Székely György. Szerk.: Bartha Antal.  
Bp., 1984. 1007–1415., 1678–1712. p.  
(Magyarország története tíz kötetben. I/2).
- Kristó 1988. (Vármegyék)      *Kristó Gyula*: A vármegyék kialakulása Magyarországon.  
Bp., 1988. (Nemzet és emlékezet)
- Kristó, 1993.      *Kristó Gyula*: Anonymus — latinul és németül. (Die „Gesta  
Hungarorum” des anonymen Notars). (ismertetés)  
In: Ae, 1993/1. 173–176. p.
- Kristó, 1994.      *Kristó Gyula*: A történeti irodalom kialakulása  
Magyarországon a kezdetektől 1241-ig. Bp., 1994.  
(Irodalomtörténeti füzetek 135.)
- Kumorovitz, 1963.      *Kumorovitz L. Bernát*: A középkori magyar „magánjogi”  
írásbeliség első korszaka (XI–XII. század).  
In: Sz, 97. (1963) 1–31. p.
- Kumorovitz, 1972.      *Kumorovitz L. Bernát*: Adatok Budapest főváros  
Árpád-kori történetéhez.  
In: Tanulmányok Budapest múltjából, 19. (1972) 7–37. p.
- MNy      Magyar Nyelv

- Mályusz*, 1966.      *Mályusz Elemér*: Krónika-problémák.  
In: Sz, 100. (1966) 713–762. p.
- Mályusz*, 1967.      *Mályusz Elemér*: A Thuróczy-krónika és forrásai.  
Bp., 1967. (Tudománytörténeti tanulmányok 5.)
- Mályusz*, 1971.      *Mályusz Elemér*: Az V. István-kori gesta. Bp., 1971.  
(Értekezések a történeti tudományok köréből. Új sorozat 58.)
- Marczali*, 1879.      *Marczali Henrik*: Anonymus Belae regis notarius.  
In: Sz, 13. (1879) 170–176. p.
- MKsz      Magyar Könyvszemle
- Mon. Bp.      Budapest történetének okleveles emlékei. Monumenta  
diplomatica civitatis Budapest. I. 1148–1301.  
Csánky Dezső gyűjtését kiegészítette  
és sajtó alá rendezte Gárdonyi Albert. Bp., 1936.
- Mon. Str.      Monumenta ecclesiae Strigoniensis. I–II.  
Ed.: Ferdinandus Knauz. Strigonii 1874–1882.
- MűÉ      Művészettörténeti Értesítő
- Pais*, 1926.      Magyar Anonymus. Béla király névtelen jegyzőjének könyve  
a magyarok cselekedeteiről. Fordította, bevezetővel ellátta  
és jegyzetelte *Pais Dezső*. Bp., 1926.
- Pauler*, 1899.      *Pauler Gyula*: A magyar nemzet története  
az Árpád-házi királyok alatt. I–II. 2. kiad. Bp., 1899.
- Pray*, 1774.      *Pray, Georgius*: Dissertationes Historico-Criticae  
in Annales Veteres Hunnorum, Avarum et Hungarorum.  
Vindobonae 1774.
- PRT      A pannonhalmi Szent-Benedek-rend története.  
Szerk.: Erdélyi László és Sörös Pongrác. I–XII/b.  
Bp., 1902–1916.

- Ratkoš*, 1983. *Ratkoš, Peter: Anonymove Gesta Hungarorum a ich pramená hodnota.*  
In: *Historický Časopis*, 31. (1983) 825–870. p.
- Reg. Arp. *Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. Regesta regum stirpis Arpadianae critico-diplomatica. I–II/1. Szerk.: Szentpétery Imre. Bp., 1923–1943. II/2–3. Szerk.: Szentpétery Imre–Borsa Iván. Bp., 1961.*
- Rimóczi–Rimócziné*, 1992. *Rimóczi Gábor–Rimócziné Hamar Márta: A Bodrogek és Taktaköz elfoglalásának leírása Anonymusnál.*  
In: *MNy*, 88. (1992) 474–478. p.
- Sebestyén*, 1898. *Sebestyén Gyula: Ki volt Anonymus. I–II. Bp., 1898.*
- Silagi*, 1989. *Silagi, Gabriel: Zum Text der Gesta Hungarorum des Anonymen Notars.* In: *Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters*, 45. (1989) 173–180. p.
- Silagi*, 1991. Die „Gesta Hungarorum“ des anonymen Notars. Die älteste Darstellung der ungarischen Geschichte. Unter Mitarbeit von *László Veszprémy* herausgegeben von *Gabriel Silagi*. Sigmaringen, 1991. (Ungarns Geschichtsschreiber 4.)
- Sólyom*, 1966. *Sólyom Károly: Új szempontok az Anonymus-probléma megoldásához.* In: *ItK*, 70. (1966) 54–84. p.
- Sólyom*, 1979. *Sólyom Károly: Megjegyzések Györffy György két Anonymus-tanulmányához.* In: *ItK*, 83. (1979) 187–194. p.
- Sólyom*, 1982–1983. *Sólyom, Károly: Trois portraits du Moyen Age.* In: *Études Finno-Ougriennes*, 17. (1982–1983) 147–194. p.
- Sólyom*, 1994. *Sólyom Károly: Három középkori portré. (Szent László, III. Béla, Álmos).*  
In: *Kortárs*, 38. (1994) 4. sz. 57–83. p.  
(*Sólyom*, 1982–1983. magyar változata)
- Sopron vm. *Sopron vármegye története. Oklevéltár. Szerk.: Nagy Imre. I–II. Sopron, 1889–1891.*

- SRH                      *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum. Edendo operi praefuit Emericus Szentpétery. I–II. Budapestini 1937–1938.*
- Sugár, 1984.*              *Sugár István: Az egri püspökök története. Bp., 1984. (Az egri főegyházmegeye schematizmusa I).*
- Süpek–Katona, 1979.*      *Süpek Ottó–Katona Imre: Az Anonymus-kérdés új megvilágításban. In: Magyar Nemzet, 35. (1979) jún. 24., jún. 26–29.*
- Süpek, 1989–1990.*      *Süpek, Ottó: L'ouvre et la personne de l'Anonymus hongrois. In: Études Finno-Ougriennes, 22. (1989–1990) 191–214. p.*
- Süpek, 1992.*              *Süpek Ottó: Anonymus műve és személye. In: Tekintet, 5. (1992) 4. sz. 4–26. p. (Süpek, 1989–1990. magyar változata)*
- Sz                          Századok
- Szilágyi, 1937.*              *Szilágyi Loránd: Az Anonymus-kérdés revíziója. In: Sz, 71. (1937) 1–54., 136–202. p.*
- Szilágyi, 1946.*              *Szilágyi Loránd: A 200 éves Anonymus-kérdés. In: MKsz, 70. (1946) 5–24. p.*
- Szovák, 1991.*              *Szovák Kornél: „Wer war der anonyme Notar?“ (Zur Bestimmung des Verfassers der Gesta Ungarorum). In: Ungarn-Jahrbuch, 19. (1991) 1–16. p.*
- Szovák, 1993.*              *Szovák Kornél: Die „Gesta Hungarorum“ des anonymen Notars. (ismertetés) In: MűÉ, 62. (1993) 1-2. sz. 65–68. p.*
- Szűcs, 1973.*              *Szűcs Jenő: Társadalomelmélet, politikai teória és történelem-szemlélet Kézai Simon Gesta Hungarorumában. In: Sz, 107. (1973) 569–643., 823–878. p.*
- Szűcs, 1993.*              *Szűcs Jenő: Az utolsó Árpádok. Bp., 1993. (História Könyvtár. Monográfiák 1.)*
- T                          Turul

- I. Tóth*, 1945–1946. *Tóth Zoltán, Inokai: Tuhutum és Gelou. Hagyomány és történeti hitelesség* Anonymus művében.  
In: Sz, 79–80. (1945–1946) 21–84. p.
- TSz Történelmi Szemle
- Udvardy*, 1991. *Udvardy József: A kalocsai érsekek életrajza (1000–1526)*.  
Köln, 1991.  
(Dissertationes Hungaricae ex historia Ecclesiae XI.)
- Váczy*, 1974. *Váczy Péter: Anonymus és kora*.  
In: Középkori kútfőink, 13–37. p.
- Vékony*, 1991. *Vékony Gábor: Anonymus kora és korhűsége I–IV*. In: Éle-  
tünk, 29. (1991) 58–73., 135–178., 263–275., 355–375. p.
- Veszprémy*, 1991.  
(Embola) *Veszprémy László: Középkori forrástanulmányok*.  
„Felix igitur Hungarorum embola”.  
(Anonymus gestája egy helyének értelmezéséhez).  
In: HK, 104. (1991) 3. sz. 66–68. p.
- Veszprémy*, 1992. *Veszprémy László: Anonymus Gestájának kézírata*.  
In: MKsz, 108. (1992) 44–52. p.
- Veszprémy*, 1993. *Veszprémy László: Anonymus gestájának néhány hadtörténeti*  
vonatkozása. In: HK, 106. (1993) 2. sz. 3–19. p.
- Veszprémy*, 1994. *Veszprémy László: Közös motívumok a 12–13. századi*  
magyarországi és hispániai historiográfiában.  
In: Ae, 1994/1. 36–48. p.
- VR Az időrendbe szedett váradi tüzesvaspróbalajstrom  
az 1550-iki kiadás hű hasonmásával együtt. Regestrum  
Varadiense examinum ferri candentis ordine chronologico  
digestum descripta effigie editionis a. 1550 illustratum  
sumptibusque capituli Varadiensis lat. rit. Curis et laboribus  
*Ioannis Karácsonyi et Samuelis Borovszky* editum. Bp., 1903.
- Wehli*, 1992. *Wehli Tünde: Anonymus Gesta Hungarorum kéziratának*  
helye a magyarországi könyvfestészet történetében.  
In: MKsz, 108. (1992) 52–55. p.

**Gabriel Thoroczkay: Quaestionis Anonymianae historica adumbratio  
(1977—1993)**

**Pars II  
Summarium**

Tractatus tripartiti pars haec secunda difficillimae quaestioni, quoniam *Gestam Hungarorum* scripserit, solvendae impensa studia complectitur.

Primum ii describuntur auctores, quos viri docti circa annum 1970 sub Anonymi nomine latere dicebant: *Petrus* scilicet cancellarius regius et episcopus Iaurinensis (1205–1217), quem IOHANNES HORVÁTH et CAROLVS SÓLYOM induxerunt, et *Petrus* non tam Budensis praepositus (1186?–1211?) quam a GEORGIO GYÖRFFY propositus nullo fontium testante documento.

Deinde ex decennio sequenti cum CORNELII SZOVÁK argumenta explicantur, qui *Paulum* regalem notarium et episcopum Transilvanensem (seu Ultrasilvanum; 1181–1188) scriptorem *Gestae* fuisse cum maxima omnium admiratione monstravit, tum illa ab IVLIO KRISTÓ prolata sententia, spem reperiendi veri auctoris inanem prorsus esse, tractatur. Etiam GABRIELIS SILAGI opinio discutitur textum novissime recensentis, qui verbis «*P. dictus magister*» propter quasdam palaeographicas rationes in «*Predictus magister*» mutatis peritorum medii aevi praeceptum antiquum, quod tenet littera P. nomen ipsum significari, emendatione dubia delere conatus est. Hic agitur de scriptis reliquis, quorum altero IOSEPHVS GERICS studia magistri P. exploravit, altero STEPHANVS KAPITÁNFY Graece loquendi facultatem inspexit.

Ultimo loco enumerantur, qui Belae non III, sed IV aetate Anonymum vixisse contenderint. Lucubrationes OTTONIS SÜPEK et GABRIELIS VÉKONY quamvis magnae eruditionis multis tamen argumentis infirmantur eoque praesertim, quod unicus *Gestae* codex inter annos 1250–1260 videtur scriptus esse.

*(Latine interpretatus est Zoltanus Rihmer)*

HAMAROSAN MEGJELENIK

**Pálffy Géza**

**Katonai igazságszolgáltatás a királyi Magyarországon  
a XVI–XVII. században**

A Fons 1994. évi 1. számában Katonai igazságszolgáltatás a királyi Magyarországon a XVI–XVII. században címmel (79–89. p.) jelent meg Pálffy Géza előadása, melyben a szerző készülő nagyobb terjedelmű összefoglalása vázával ismertette meg olvasóit. A fiatal történész — jelenleg a MTA Történettudományi Intézetének tudományos ösztöndíjasa — azóta befejezte kutatásait, és elkészítette a törökkori királyi Magyarországi hadi bíraskodásának monográfiáját.

Munkájában mindenekelőtt azt a folyamatot követi nyomon — az európai katonai igazságszolgáltatás fejlődésének tükrében —, melynek során a XVI. század végére a magyar végvári katonaság megszerezte az önálló bíraskodás privilégiumát. A hadi bíraskodás szervezetének és ítélkezési gyakorlatának ismertetésén túl a szerző számos új adalékkal gazdagítja a „vitélzlo rendre”, mint speciális társadalmi rétegre vonatkozó eddigi ismereteket. Kötete ennek köszönhetően érdeklődésre tarthat számot a törökkori had- és jogtörténet avatott ismerői mellett a társadalom- és a katonai közigazgatás-történet kutatói számára egyaránt. Annál is inkább, mert Pálffy Géza a koraujkori magyar történelem különleges útjára kalauzolja olvasóját, melyről összefoglaló fejezetének legvégén a következők írja: „mégsem állítható, hogy — a német hadi bíraskodástól való eltérések, a valóban kezdetlegesebb bírósági szervezet és a speciálisabb joggyakorlat ellenére — a magyar katonai igazságszolgáltatás XVI–XVII. századi fejlődése zsákutcát jelentett volna. Helyesebben fogalmazunk akkor, ha egyedi, a helyi lehetőségekhez igazodó külön útról beszélünk ...”

A kötet a téma csaknem teljességre törekvő feldolgozása mellett — egy leendő végvári archontológiai lexikon egyik fejezeteként — magában foglalja a katonai igazságszolgáltatással foglalkozó tisztségviselők mintegy hatvan oldalnyi adattárát, ezért a végvári harcok időszaka iránt érdeklődőkön kívül a történeti segédtudományok művelői is nagy haszonnal forgathatják.

A monográfia Győr–Moson–Sopron megye Győri Levéltárának kiadásában kb. 330 oldalnyi terjedelemben, előreláthatólag 1995 őszén lát napvilágot. A B5 formátumú, puha kötésű könyvet olvasóink a szerkesztőség címén (1052 Budapest, Piarista köz 1.) korlátozott számban megrendelhetik.

Ára (postai utánvétel nélkül): 500 Ft.